

چنگ و جنگ

و
مثنوی نظامری

از
محمد حسین

مثنوی ظاہری چنگ و جنگ

(حافظ) محمد بن حان (بی۔ اے)

نسابق رئیسِ مدرسیات افغانستان

بستی نو۔ جالندھر

۱۳۵۴
۱۱۳۰

خطاب مخلصانہ با علی حضرت سید محمد

شاہ غازی

اے سرِ پالطف و مہرِ دہکسار	اے مجسمِ خلق و تصویرِ وقار
بود غیرِ شایِ ات دیگرِ چه مزد	اے منجیِ وطن از چنگِ دزد
بر رضائے حق ز بس داری نظر	باشی از اُجرت اگر چه فوق تر
ز آنکہ نہ بود از تو بہتر را د فرد	انتخابِ یکتا از اجماع کرد
از خطا خالی و حکمش مستجاب	اتفاقِ امت آمد با صواب
ہم بعرضش فکرِ خود بگذاشتی	خاطرِ یکتا خطِ سر برداشتی
التجا آورد دولت بردرت	تاجِ افشاں بود محتاجِ سرت
نے دلیل اختیارش در وجود	ور نہ گاہے بر شمی تصدّت نبود

آں خدائے کز اراذل پس گرفت کرد بر اشراف اعطابے شکفت

اشجع و اشرف ز اخوان الصفا
 استیاز شاں بعد پیشتر
 دیگران بودند جز این حزبِ حلم
 این برادر ہائے نادر در وطن
 بود و ظلم و رشوت قربِ شاہ
 باغبان با خار و خس پوشاکِ تن
 راند اینہارا چو شاہ از خود بعید
 در جہاد و صغر و اکبر ثبات
 قوم نتوان یافت دیگر مرد ہا
 بود تقوے از معاصر پیشتر
 مرثی و ظالم و عدائے علم
 عندلیب و ہمسراں زان غ و زغن
 با ہمہ اخلاص و خدمت بعد شاہ
 بلبل و گل گشت بیرونِ چین
 حق ہمیں ہارا بجائیش برگزید
 عاقبت بخشید شاں اوجِ حیات

چوں بہ یورپ اطلّاع انقلاب
 بود حالت زار از فرطِ مرض
 لیک استخلاص ملت از ہلاک
 حاملان برداشتند در جہاز
 طاقت رفتن نبودت در سفر
 ایں چہ ہمت بود بایاری بخت
 در میان ایں دو گام آمد قیام
 صحت و اقبال تو خواہم مزید
 رفت در جان تو افتاد انقلاب
 با علج خویش بایستے غرض
 شد مقدم بر شفاے نفس پاک
 شد فدائے ضعف تو صد ترکنازا
 پیش آمد کوچ ہائے بحر بر
 یک قدم بر تختہ و دیگرہ تخت
 برد علے من بیادِ ستدام
 با ترقیاتِ ملّی مشید

بینِ دوفرزندِ باربرجنگ شد
 چون همایونِ حمله بر کابل نمود
 یک پسرش را میان قلعه دید
 از سرِ نوگشت جاری کارزار
 لشکرت چون شهر کابل فتح کرد
 زانکه خویشاوند تو خوره دو کلاں
 گله بر دشمن توان بردوست خود
 حکم دادی با وجود دو دماں
 فرق بینِ مُغسل افغان شد پدید
 سوخت چون دروازه یکست گان
 رست خلقت از تباہی مزید
 خانانِ تُرخ از توکل بر نتافت
 در حفاظت ماند کل عائله
 بر حنیفان تار شد بر دو سلام
 ترکِ عیش و جان و از هر دو غریز
 بار ایشار و ثار است آبرو
 پیشِ نتوان کرد تا یخِ بشر

بود اکبر پیش از آن با غم خود
 از سر بالا حصار آورد و دود
 با برادر صلح در حقش گزید
 قتلِ حرب کامران شد صد هزار
 از سرِ عسکر برآمد آه سرد
 حبس در ارک اندزد در بنیان
 بس غریزانِ بیگناه خواہند مژ
 تو پہاگرد و بارک آتش فشان
 بہر قمت خاندان سازد شہید
 بر گریز آورد و دزدان نہاں
 صبحِ راحت از شبِ آفتِ مید
 یک غریزت هیچ آسیب نیافت
 میرانند حق چنین از مائله
 تا بماند آیتِ رحمت مدام
 چون نمودی حاصلت شد ہر چیز
 لَنْ قَتَلُوا الْبَرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا
 با چنین اقدامِ قہرانی ظفر

همچنان بے مثل باشد در سیر
 تارهای گوشت و سفید ملک را
 جنگل درندگان گشته وطن
 گشت بر سونزلے خون داں
 از سنگاں تا پلنگان جبال
 از بدخشاں تا فو و قندھار
 از جلال آباد ہم تا میمنہ
 کاندراں ہر پانیا شد کشت خون
 زاکتہ است ماضیہ الفساد
 ضبط و ربط و حکمت و تدبیر تو
 امن و عدل و راستی کردی بہا
 شست اول گرنہ معماری کج
 بلکہ سے اقتد چنانکہ اوقتا د
 صدق و حق و داد ملک اقتدا
 زیں امارت را عمارت پاندار
 خدمت آوردی بجا چون با صفا
 قوم افغان طاعت افرض خود
 با خضیف ضعیف تو غریم سفر
 دادہ چو پاں دردہاں گرگ ہا
 ہر طرف سرا جدا بشد زن
 آمو را مولی ہمہ شد سرخ ازاں
 در فغاں آمد ازیں جنگ جہاں
 وزیر ارہ جات و غزنی تا مزار
 خوست ہر دو یک حال و قریہ نہ
 پیرو ہر نامرد و زن گشتہ زبوں
 آمدی آخرینے صلح و داد
 کرد و خنہ ہائے فتنہ را رفو
 سلطنت را بر ہمیں باید بست
 تاثیر یا میرو دیوار کج
 زودتر در عہد سابق از قسا د
 پس ہمیں شاید ہمیشہ ات شعار
 گرد داداوند و بلند دستوار
 لا جرم مخدوم گشتی بے ریا
 ئے شمارد بکہہ ہچو ترخ خود

ورا دئے آل ہمہ سرگرم و شاد از دل و جاں با وفا و اتحاد
 از سجایا و مزایا بیت حسد بر رعایا بیت برابرے برود
 کابینہ نہیں شاہے شجاع با فہ بے عدیلے عافے و عاقلے
 صابرے متوکلے و شاکرے مصلحے متواضعے و نادرے
 گر نصیب ملتے گرد و رواست ہر تدر بالہ برود فخرش بجاست

مے سز و گربندیایں ہم از جوار بر وجود تو نمایند افتخار
 مستطال را سب تو ملک بند بود جسم و جان تو پرورش اینجان بود
 اعتدال طبع زین آب و ہوا یافتی زین خاک و آتش کمیاب
 مستر طلانی تو رس ز گزند بر نہا جہ شدت این بستند
 بہتر از تو مونس و غمخوارشان خدمت و اوصاف شان ز قدال
 در تمام ملت افغان نہ بود خاصۃً اکنوں کہ شاہی با سعود

من بدگیر ہنریاں نام نہ شاہ ز اشتراک مولد و تربیہ گاہ
 ہنجالی نیز با ہم نہ اشتیم حبّ حبّ یک نگہ ہم کا شتیم
 اُلفت ما بود مبنی بر صفا خدمت ملت میاں یک مدعا
 لیک با صدق و خلوص اعتقاد بر اصول دین و راہ اقتصاد

مقصد از قصد السبیل و مقصد
 این چنین اوصاف و پیشانی
 دوستند ارم می‌نویشت اندر ورق
 گفتن یک تیر شاگردی و صید
 حال ذکر این دو امر مستنم
 دوستی و استادی گشت گل
 لیک سر سبز و تنگفته ماند، است
 قامت اشجار در گلزار بیش
 دورفت ادم اگر چه از چمن
 می‌سرایم لطف نایب باغبان
 باغ از اثبات او آراسته
 تا درختان مجانس را بروں
 اَيُّمَّا كُنْتُمْ فُكَّوًّا وَ جَهْلَكُمْ
 بخند از پیوند ممنون و فرزوں
 ردی سن در یارگر با شمع بجم

خدمت حق می‌کنم هر جا بشه

يَا عِبَادِي اِنَّ اَدْرٰى وَاَسْعٰ

سخنانِ صادقانه در حق والا حضرت سرار محمد باشم خاں و خاندانِ جلیل شاهی

عذرِ نذریک دوطسری شوی	اے صدف کن گوش تاپرد شوی
جرعه در عمال نشانند بر آلت	جُست حجے آب آنجا آب بست
شاه و غماش بجای آب رو	مے نهد آنسو گهر را آب رو
تائبون و حامدون مُساکُون	را کعون و ساجدین مصلحون
مُسْلِمُون مومِنُون مُشْفِقُون	قائِمُون و ذاکِرُون و مُنْفِقُون
صَادِقُون و جَانِدُون مُصَادِقُون	فُهْتَدُون و مَکْرَمُون و اِمْرُون

رکن اکبر در محلی عدد حده
 بنجم ارشد شمس اطوار جلال
 را سخ و قائم بود بے گفتگو
 اسوه اش یاد آور پیشینیاں
 یک شعاع لامع از خیر القرون
 سر برود و سعادت در شمار
 مشعل برقی هیایش بحیب
 بے نیاز از غیر و باقیش بناز
 اوز فتنه جو و خائن الین است
 با کمان و تیر شسته بشت
 عقد بلبشود و بنمودش خطا
 نیزه صم العرانیفش برزم
 بے رم و با حمله بے شیر نر
 واقف از مختیزاً صخر ف
 دشمنان افغان نمایند از عبید
 شد سر اسر بر سرور افغان دست
 لطف او نمود حق کس تلف

حضرت سردار هاشم خان را د
 صدر اعظم بدر اوضاع کمال
 اعتماد و دولت و ملت برود
 در جهاد اکبر و صغر بشار
 فصلت تمویر افکارش کنول
 پیکر کوه رشادت در وقار
 دانش او در شب یلمه ییب
 در سیاست مخزن اسرار و راز
 از فراست که سلق مومن است
 از حقائق جام و آئینه بدست
 ناخن تدبیرش از کشف غطا
 شوکت عزم معتمد بین بسزم
 در شجاعت با ثبات ذکر و نسر
 مطلع بر خدعت حرب و فنن
 نصفتش چوں وعده دارد باو عید
 از آشتی نیز از سما چو دوست
 با سلف حرمت عنایت بر خلف

خادمان و خیر خواہان اکرم
 از سخائے مقصد اندر نعیم
 در تنگ و پو شاہ سوار و راہوار
 عدل او بر نیکن بد چوں ابرو برق
 از وطن تنہائے علمش شد بہم
 تافت از در غرب نور آفتاب
 پس در خشاہد شرق را باں
 تا نگردد نور مغرب نا بر شرق
 چوں ندادند است نا با فکرش
 با وجود استلائے مخلصی
 حسرت و حرمان سابق شد بدل
 چوں بدوش اقا و وزیر سلطنت
 ساکن و مسکونش و خورم نمود
 تخم خیر خلق آفر شد شجر
 نگہب گل گشت داخل توئے باغ
 شد روال ہر کار با صدق و صفا
 ہم دماغ از صحت دل شد سلیم
 مخلصان را معطی احسب عظیم
 حسرت از اعطائے لومت از لئیم
 در اطاعت ہر دو سیر و شیر و ار
 بارش زق است فرمن سوز برق
 بلکہ از روس و فرانس و ہند ہم
 ناغش را کرد با جد انتخاب
 لیک در خیر و شرش کرد امتحان
 بود ملحوظ دلش این نہفت فرق
 سوخت آتش از حکمت عشرتش
 در نتیجہ شد عطائش مخلصی
 آمد از قوت ارادت و عمل
 از وطن برداشت اول مسکن
 ز اعتدال و عدل و عمرات وجود
 ملت افغان از آں خوردند بہر
 فیض گل جاری بخارج ہم پران
 بر خیال صدر عامل دست و پا
 بر جوارح حکم فرمائے قسیم

شاه شد بیدار مغر از وفق او
نهایت اخلاص باشد از فتنی
با برادر در اطاعت استوار
در حیثش یار غار و بعد از آن
در شبانش دستگیر آید شب
زین تر آن سعادت در سعود
از رزمه این شبان چوں گرگ
دام و دوا کفر فاده چوں بدم
از در ابرار و احرار کبار
یک برادر باو گر باشد عدو
مومنان چوں اخوة بانند پس
بود چوں ایماں قبر آن پائدا
بزد تقوی را تعاون شد پدید
با او لی الامر تابع و احترام
این چنین اخوان نادر در جهان
شد شجر پائنده از اصل داد
بهر سلطان دوست اردو لها شود

مطلب از یسوسو آهل الکتاب
 گفت از ایشان برک با فکر رزین
 هست خجسته با خاندان
 اَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِینِ
 گفت او که خاندان را فردوس
 گرشند افراد خود آراسته
 قوم هم گردی پس فرخنده فال
 دودمان پادشاهی حلیل
 عرضه دارد یک مثال مقتدر
 تا که ملت زمت مثال خسروی
 تا شود ملت بر او مستقیم
 شاد و آزاد و سبک یوغ غیر
 چوں از ایشان بیند آساکین
 فاتحان و دافعان دزد و دُول
 پاسدار تخت احمد شاه چو بود
 از صفا با شاه ولی باین ولا
 مِنْ قَوْلِي مَا أَلْهَمَ مِنْ دُونِهِ
 این بود که بعضی باشند با صواب
 حرب معقوله باصلیت قرین
 که همه حب وطن زاید از آل
 امر شد که بوده کافوشمس بچین
 قوم را چوں خاندان تشکیل کرد
 گشت هم هر خانها پیراسته
 از صلاح و اتفاق داشت مال
 مشتمل بر شیر مردان اصیل
 از مواسات و وفا قیاسم
 متحد گرد و بصدق از پیردی
 بر تقدّم گامزن بچون و بیم
 همسر کل دول بے شک و ضمیر
 بر رعیت شرع گرد و مستبین
 با فداکاری زوهم وطن پروں
 حشمت ارکان دولت سُخ نمود
 کز ولایت رد کند در دو بلا
 لَا نَصِيرَ إِلَّا بِدَرْگَاهِ شَهِ

بہر شاہ محمود سیرت شد وزیر
 حملہ ہائے سختش اعدا را نمود
 داد چوں با شیر مردی داد درم
 تا بصلح آمدگی باشد بکنگ
 اِز اَعْدَاءِ وَاَمَّا اسْتَطَعْتُمْ قُوَّةً
 کر و پیغمبر سے کرت ایں بیاں
 ایں روایت ماندہ از نو شیراں
 گفت کہ مشق زد نہائے نشان
 بیک خصم داخل را راستی
 صادقان باشند اخوان عزیز
 زین دو وصف باشند پریشان
 ملت از بازوئے بانیرے نشان
 و از شہامت ہائے فوق العادست
 زین حماسہ شائے بے اختیال
 جملہ شاہاں اندو شہ را پاساں
 دو پر شیع شاہ ہمہ پروانہ ہا

گشت اوزار سپاہ تیز و منیر
 سر سفید و روسیہ و جاں کوہ
 شد پٹے مردانہ بازیہائے بزم
 در میان امن خورد تیغ رنگ
 گشت مقصد عسکر حاضر بطن
 کل قوت رمی باشد بر نشان
 کہ بہ ملک و قوم باشد حرز جاں
 دشمنان خارجی را دفع داں
 میکند مغلوب و منکوب دستی
 ماہران عسکر و سالار سیر
 شاہ با علم و علم را قدر داں
 بار فاہ و حریت شد ہمچنان
 کاملہ استقلال خالج ہم بدست
 اسم شان شد با ستمے در آل
 طرفہ متحد و ماں بخد مت جانفشان
 محفلش را شمع ہا ہم با سنا

ز آنکه نور جانِ شاں یکجاست
 گوهرِ دل میکنند از جانِ نشاء
 سیرِ نادر رنگ و بویِ طاهرش
 آهینِ دل موم گردد و در کفش
 چون عمر فاروق حق و باطل است
 وجه این ابیات شد نظم بیوت
 اهلیت گردد و ز امثالِ کرام
 ورنه خاور و اراش خاص نیست
 نیز ذره در غرغورِ کوا
 مهرش با نگاهِ ذره بین
 ابنِ عم اکرم احمد علی
 گفت چپیده دینِ جرمِ صغیر
 سالها ماندم بجایِ من اسیر
 فخرم از مکتبِ برین بالذمیر
 حمد لله شد نهالم سر بلند
 گرچه دورم از چین بر میخورم
 مشمر آمدگر معارف در وطن

در عرض هم سلک از یکجاست
 بر سرِ دِستِ جیم شاہوار
 گل شد او گل کرد و عکسِ ظاہرش
 میکشد جالوت را دایودوش
 قاسم شایانِ فوق و زیر دست
 قوتِ ابدان چو از تلطفِ قوت
 بر نظامِ اہل بیت و قوم عام
 از دریج آبِ تاب آزاہ اند
 کرد استیعابِ ششہ لائے آن
 و انمود اثرِ قینم راہیں
 شاہِ مردان شیرِ زندانِ ولی
 عالمِ اکبر چو در زندانِ اسیر
 مدتی بودم رئیسِ دہم مدیر
 شاہ کاخِ باہو و تلمیذِ رشید
 باہر و ظلِ ہمایوں بہرہ مند
 گرچہ مجورم و طن مے پرورم
 ہست اثرِ مضمیر سابقِ زمین

تحفہ درویش و رقی سبز خود
 اگر قبول نیست نہ ہے غر و شرف
 می نمایم با خلوص و بے ریا
 شہ بعاش کند با جد و جد
 صحت و آرام و اقبال جلال
 خان بیاران است متکین بجاہ
 شاہ بالنفس نفیس خود منفس
 کالبد ملت شمش روح و رواں
 خاصہ قلب پاک و قالب چیت چت
 چوں حکومت قوم را در برگرفت
 شادی و آزادی از دخل حریف
 زندگی ظل و ذل باشد مات
 باز دارد سایہ غیر از رطب
 سرو آزاد است و شمشاد و چنار
 عند لیباں از نفس چوں اریہند
 مرغکان نعمہ کنان در مرغزار
 قطع ایدی لازم از صیاد شد
 از بلخ پائے زمورے ہدیہ شد
 روح و ریجاں بر نشانہ طرف
 از زبان حال و قال دل دعا
 عہد خود را علم و عدل و فضل مہد
 حاصل شاں با در وجہ کمال
 بادلت ہمدم و ہمدست شاہ
 با دم و خم با دجیم ملک پس
 یک بدیگر با د زندہ با توایں
 در جہان جہد آرد طمطراق
 زین وصال شاں گل شادی شکفت
 در چمن با داریع بے خریف
 با د استقلال ما دام انھیات
 نخل را پس مینزد بہر حطب
 دست گلچیں کوتہ با د ازلالہ زار
 گاہ بسبرہ گاہ بشاخ گل جہند
 جشن آزادی است و فصل بہار
 یا شود آدم و ہد امضائے خود

تانیند از دخلل در ساز جشن و رنه چنگ و طبل جنگ انباز جشن
 عمو داین عید است در ماه اسد اختر و مهر و میر افغان اسد
 خطه افغان نیستان اسود آسمان و کوه و میدان اسود
 بس و بهر و شور افغان زندگی است موج و رعد و برق شان با زندگی است

جشن استقلال باشد زین مراد
 دائم اجرش آب تاب باد

سبب نظم

از پی گلگشت در بستانِ دوم
 گشت لاله زار طبع شوره بوم
 بند کابل شدند مانع زین چمن
 باز نتوان داشت از سیرِ سمن
 آهمن زنجیر پا نم شدند سد
 دست گلچینم بهر سو چنگ زد
 گرچه بلبل و قفس مغوم بود
 زیر باش سیر گلشن بینمود
 در خیال آورد پس یک باغچه
 یا تصور بست بر یک راغچه
 عکس افتاد از ضیای آفتاب
 گشت روشن جرم تار ما هتاب
 چوں خس و خاشاک این باغ مقال
 نیز جدد بنزل دارد حسب حال
 بنزل با جد است چوں سایه بنور
 هر یک نزدیک دیگر نرسد و
 زور من نرسد دارد و دوطرف
 پیش خورشید نشان طفلان منخرف

از نجاست سبز تر شد سبز زار
 گل پچین و خار خوش اور گدا
 مثنوی مولوی با کمال
 ہزل دار و بیشتر زین حساب
 دختر و چشم کلا پیسائے شو
 شخص ناپاک و نماز بی وضو
 کلفت صوفی بجنگ کافراں
 باکد و حشر بجنگ کافراں
 مرد پوشیدہ بحسام زناں
 ایس حکایت از مولانا بخاں
 بود در قندھار ہم ملاکدو
 باکندل خاں نوڈے گفتگو
 شیکسپیر ہر تفریح عوام
 سفتہ بس ورٹے فاحش در کلام
 مدعائے مابود بس فوق تر
 از فضیحت بہ نہ بناید اثر

تثنوی

چند و نهل

عیش و عشرت بود پس لیل و نهار	بامشیرش کرد شه سیر و شکار
داشت از عیب ظرافت منزلت	نهل گو بود آن مشیر از مصلحت
گشت نقصش باعث عز و فلاح	در رکاب شاه هم بردش مزاح
خوش بود چو تیرگی برشته	نزد بعض پادشاهان محسره

همراه سزا داده روز را بر شاه بامشیر آمد بر دهن در سیرگاه

دور چوں رفتند باران بر فرود
 آب بالا پوشش شاه را تر نمود
 بر کشیدش شاه تا بر دوش مشیر
 شاهزاده هم ز خود کردش زحیر
 زیر بالا پوشش اگر دید نیست
 شاه دید و گفتش این با خیریت
 گفت صاحب بلکه بایر دو غر است
 شه فقط خنید و از پورش است

چون مشیر آمد شکسته جامه خود
 تب گر گفتش هم کمر بر در دوش
 روز دیگر خواستش چو شد خبر
 شاه پرسید از تب و در و کمر
 گفت تب از رحمت نبی و ان شکست
 لیک کمر من بجال سابق است
 گفت شاهزاده که این هم بشکند
 بر سر تباران رحمت حق کند

اختلاط داشت بایاران امیر
 از بر دل آمد میال شال مشیر
 در طرب گفتش امیر پر سرور
 آمدی خر در خیال من ز دور
 پس مشیرش گفت پاسخ بالضرور
 من گمان آمدنت کردم ز دور

میوه چوں خوردند آنرا و امیر
 ماند خسته با منان پیش مشیر

گفت اینک دوستان باخرد
 من نخوردم هیچ این کاش بزد
 تخمهای میوه پیش میدهد
 شاهی کاین نیست آدم بلکه دود
 در جواب آن شیر متهم
 گفت خوردی میوه و خسته بهم
 ورنه تخم مانده پیش تو کجاست
 سگ نخورده استخوان خسته را
 کار انعام است این بل هم ضل

گنبد اسپهر پس بد بد بگوش
 گر صدای نرم باشد یا خردش
 خری گفستی خرسندی بر ملا
 گره بنودی خرچین گفستی چسرا
 فاذا ذکر دینی را جواب اذکرم است
 نام نیک از ذکر خیر آید بدست
 گر سخن کردی ز بام کام طشت
 در گراموفون خلق خلق گشت

بر چو میگشتند آب استاده بود
 در شیب دشت جو یا مینود
 حائل آمدین شان نشک آب
 گفت شایسته ده نقش افم حساب
 طے شود از اربعه این مرحله
 خوانده ام در مدرسه این مسئله
 در میان آب رفته و قدم
 تا بنانو تر شد و کرد این رستم
 نیم گز زانو و یک گز هم قدم
 در نه گز پس تا بگردن تر شوم

ایک گز و نیم اربعہ را شد جواب
 این گفت و یا باب اندر نما و
 بود عمقش شش گز و شہزادہ را
 غوطہ زد فی الفور در عقبش مشیر
 یوسف گم گشتہ را از چاہ رہود
 پس بدست آورد در شاہ ہوا
 شاہزادہ چوں بہوش آید گفت
 چوں ہزدوی حل نمودم آل سوال
 میکنم سعی و گر با اعتنا
 چوں مشیر این وضع مجنونانہ دید
 کہ ز تو می بود این مخلص بعید
 اربعہ در غیر موضع مے زدود
 طے بگرد و از شناسائے شنا
 یا ازین گرداب می بخشد نجات
 ہشت گز آلا کہ باشد کل آب
 گام چارم بر سر چاہے قناد
 برد از قعرش بلا شور و صدا
 رفت بر صید ہمالیونی چو تیر
 نو ہشتم شاہ را روشن نمود
 بویش از پیش آن خود آبدار
 باز آن دیر معانی را بسفت
 زان غلط آمد جویش در مال
 تا بمیاد منزل ما انتہا
 گفت باید حرف دیگر ہم شنید
 منزل تو وقت آخر میرسد
 چار بل ہشتاد عنصرا نہ وجود
 این مساحت عنقلم از دست پا
 دینٹ کوٹے یا کمر بند حیات

علم کامل مے فراہم فیض ہا
 قبل بارغ گشتت اندر فنون
 زائد از مرغ جواں چون بیضا
 مے کشی از غور خود چیز نپوں

جان وایاں مے فتد در خوفِ تویم
عالمِ عالم ولی اللہ مسل
از حکیم خام و از ملائے شیم
گفت اٹھے نیست فاش تر ز جہل

منطقِ ناطق و لائلِ ہچمنال
گفت صاحبِ خانہ کاین تقے
سازد و سوزد بآں یک خانمال
می کند از چند مدت یک صدرا
ہم بریں منوال خواہد ماند حال
ادفتاد و جملہ را برباد کرد
کھنگی اش خاطر او شاد کرد

شخصِ دیگر شب شنید آواز را
گفت درد دل نے کہ باشد نقب زن
کاں شود از کندنِ خستہ زجا
باز گفت ایں دہم را نزلِ بکن
ہیچکس در خانہ مانے شنید
صبح مینا گشت خالی ماند درد
سی چل سال است زخمے را ندید
زین تسلی خواب شیرینش برود

ہیچناں عیاش و غافل از زریب
با وجود جرمها و غفلتش
مے شمارین و عیشِ نین زریب
حق دہد با عیش و عشرتِ ملتش
آیدش در صورتِ بند و تباب
سرزند آخر گناہے پس عقاب

عقل و اکش چوں بهائم فرست
بخشدش لذات چند راحت
هیضه و فیلیج و مایخولیا
باشد آخر تخمه مارانمرو با
عاصیان خستند بر پرپیزگار
کاین بسر آرد بهجت و زگار
ناگنکاریم و در عیش و طرب
او بتقوی درکد و رنج و تعب
عاقبت اینان گرفتار عقاب
او بعز و احترام و آب و تاب
همچنین نادان متضرر میکند
بر سر پیمینداری نال بد
میزنم هر شے و چاق و سرپام
احتیاطش دارد اندر رنج و غم
گشت انجام اکول آلام و تب
تا با خراش دگر دوران تعب
گریه اش گرفت جائے مضحکه
نادوم و تائب شد انگاه مرکه
گفت بیزارم ز لذت های نال
گر شفا یابم نگر دم گر دآں

شخص دیگر خانه تیار کرد
ده در یک باز در دیوار کرد
خلق گفتش در رستل از خنک
میشود از باد حال تو تنک
گفت بلکه می شوم آسوده تر
چون دیکه بدم آید بخند
خانه ام را بود یک در در تموز
بتنش میکند بس گرمی هنوز
بستن یک در چو حدت مینمود
بستن ده در بش غم ابد فرو

کند گرد سیفِ نَخ از این هنر اربعه را باشد این قسم دگر
 چو دزید از موسم سرما شمال کشت ذات الجنب در ابا عیال
 خود کشی و قتل تا حق را گناه از جمالت شد برو بے اشتباه
 جہل آمد زان سبب اثم کبیر علم را تکمیل بنمایا بمیر

گر شفا خواهی ز سر روی هوا از قشون نم آموزش دوا
 بیژنی توپ بهر دشمن است مقصدش چو نار سوزان کشتن است
 بیژنی برقی بهر خویشتن تا عدوئے یخ نسوزد جان تن
 مید و دیسه از ان در سنگراں سیم دیگر در انرا عسکراں
 هر دو سیم آمد بهم متماسه موج برقی آرد حرارت بر بدن
 مثبت و منفی برقی را بود و ظل اینجا اربعه را نیست حد

چو مشیر آورد اینجا گفتگو فیل شاهانه برآمد پیش رو
 هر سه در هودج بر احوال تکیه د راه بلند بر ساد شاهان پس در بلد
 اتفاق افتاد و راه این چنین شاهزاده دید دخت نازنین
 خنجر عشقش دیش دو نیم کرد جسم او گردید لاغر رنگ زرد

از درون میل گله میرود دزدی بدن جسم زخم اول شود
از تفنگ عشق چشمش گله دو زد زبالائے دو میل الف او
تن سلامت ماند دل سوراخ شد قلب را چوں خاک عیش کلخ شد

چوں غم نخت جگر را پادشاه بیج نتوان یافت سردا کتناه
باز بردش بهر نفسیج و نیکار تا دلی مغموم او یا بد قسار
بر حبس آهوی گله زدند دیگران نے شاہزادہ درمند
صید بھل اوقت او دے طید شاہزادہ آہے سوئے برکشید
گفت آہستہ کہ بشنیدش مشیر بود چشمش مثل آں ماہ منیر
ہمچنان از کشتن کبک دری خست بر یاد خرام آں پری

نزد عاشق کو بود در شوق مست ہر شب میر یا ز قبول دل است
صورت خود داداں ا خدا زان محبت خلق باشند اولیا
قتل تمثال حبیب آورد غم بر دل شہزادہ پیش از پیش ہم
رفت سوئے نیمہ نادم از شکار بر جفائے خوشتن نالید زار
شاہ ہم بنشست پس تزد پسر راند حرف لطف از ہر رگداز
ہم سخن در خواست اندہن شیر ہزل چوں شکر بخلط جد شیر

کرد منظور امیر شاه بر عین فراس
 از مزاج آید سرورش و رنج
 داستانها را مشیر آغاز کرد
 یاد شاه آسٹریا و سفر
 رفت و قوم بعد طفلی مثل او
 این ولید شہزادہ بے پدر
 چون ولید مکہ ذی مال و بنیں
 داد سلطان اصعوبات اذی
 فاتحان و ارنداز انگیزه و روس
 حرمت شاہ از حرامی تو دست
 خبث الحاد است چو مطبوع شاہ
 تارود از شاہزادہ رنج و یاس
 در شبابش و عظمی و رنج و یاس
 کاندراں کرد و صفایا ہماز کرد
 و در دہے یک غم نمود ہستقر
 نام ہنیا ڈی و لوہنا در و
 شد جوان و گشت شیطان و دگر
 شد ہمین جنگجویاں آن ہمیں
 کز ز نیم آمد بشاہ انبیا
 شہرہ تحریم خود بر ہانگہ کس
 بعض را چوں والدہ فحیمہ زنت
 شد خبیث الاصل ہم فروع شاہ

لشکر انگیزہ چوں از ملک خود
 بین راہ در شہر منزل قتاد
 بعد مدت فوج طفلان بے پدر
 عسکراں دیدند بے پردہ زناں
 عازم میداں سوتے پاریس شد
 کار انزال و نزل فتنہ بزا د
 از ہزاراں خانہ آمد بدر
 پردہ بدر دیدند از ناموس شاہ

از کہ و مہ ستر مستورات ما
نسبت محفوظ بنمود از زنا و
شہوت بیجا چو مرداں داشتند
امرداں را چوں زناں پنداشتند
زیر ناوہ استادند از مطر
از جہالت گشتہ انداز بدتر
کرد باران عقوبت از مسا
وضع شے در غیر موضع این ہم است
وضعش را ہر سزا باشد کم است
قوم خود کفار رسوا ساختند
چوں بفعل فاحشہ پر دستند
کے گشتند از عفت غیر از ریغ
دست چوں یا بند و جلا نگاہ تیغ
علم و فن و تقوی اسلاف را
کر وہ سافل ناخلف اخلاف ما

مادہ گاوے لاغرے بے حل بود
نزد و نر گاوے کہ انساں منیود
رفت در رخسار تا از بیج آں
ز پوہ دختر بسازد پیر زشاں
گفت دلانش بمر دم واہ واہ
گا و چاقی ہا شکم از بیج ماہ
پول وافی حاصل آمدنیں سخن
ماند باقی شوئے و ختر یافتن
گفت پدرش ایچواناں بشنوید
دخترے دارم تنگوفہ ساں سفید
سر خرد و شوخ و شنگ و عاقلہ
فر بہ دست و زرش ماہ حاملہ
دخترش بے شوئے ماند از حرفا و
ریختہ از خاندانش آبرو و
موقعے باشد برائے ہر کلام
بر محل شیریں و بیجا تلخ کام

گر زہد زخمی بود از تیغ تیز
گفتگوئے نیک بد را بر زباں
عالی آغشته دارد دو ستم
تا بجلت پیش تو ناید زباں
سر پیرا دینی علم تا یابد اماں
از بلائے قول و فعل ایام جاں

خادمے را گفت مخدوش شب
اول آنرا پیش شمع نیک ہیں
گر بیاری آب بہی با ادب
تا نباشد خاک و خاشاک اند ہیں
مہمان تشنه آمد آب خج است
پر نمود وادش پیش چراغ
با ادب پیش ہماں استاد
بقعہ از آب بر رویش بجست
میزباں ہم شد پریشان و خجل
با وجود روشنی کشید غوک
شکر و کبر و ظلم و جہل و فسق را
گندہ کردند آبروئے جسم و جاں
مشعل قرآن بگیرند از بدست
در اندام عیب اے شاں کہ بہت

پس چرا میں داغ نمائے گنہ و کمر
بر نمیدارند از سیرت بصبر
لیک باچشانِ ظاہر و بنظرون
و از عمائے قلب و محال بصرون

اے خدائے مقتدر از حسم تو
ور نہ از کردارِ شاں باید عذاب
مے زید مخلوق تو و رآ بر و
بتلائے درد و ندان شد کسے
لیک علت بے تماشا شد مزید
گفت اے اللہ اگر میں درو من
رحم مے آمد ترا بر حال زار
حق جو ایش از زبان حال داد
درد دانت مے جویدی نان خام
یا بد ندان مے گزیدی حسی خلی ہوا
گر یہ مظلوم بر عرشم رسید
رحم بر مظلوم بر ظالم غضب
از عذابِ ادنی دیدی پس بگرد
مے زید مخلوق تو و رآ بر و
گاہ کردہ بود شاں خوار و خراب
آہ و زاری کرد پیش حق بے
مردک از خود رفت از وجع شدید
درد دمان تو شک با این محن
میشدار احساس و روت بتند و آ
رحمتی سبقت غضب ناری بیاو
یا طعام پر ضررت ہم حرام
بیم از تو بود صاحب دلق را
جوش در امواج رحمت شد پدید
انتقام حق بدل است و سبب
تا عذاب اکبرت نار و بہ درد

خاندانے از دوا بر باد شد
 گفت ای خالق همه هستی من
 چوں گرفتی ہم بگیر ای جان من
 گر خاک نشود دلت بایں همه
 خوب جانت میخ شود از جانبم
 صبر کن احمق بگوید حق و را
 خادمان تو و ہم اہل دعیال
 چوں زما گشتی ہمہ چیز از تو گشت
 لیک کو ایمان تو ای بجزد
 حبہ ایماں اگر مے داشتی
 گر فقیرے بوداں ہم شد تباہ
 جان خود را در بدن فرصت شہا
 بر جمید و تیغ اندر دست او
 گفت کالے بر عرش متمکن شدی
 مے فرستی خفیہ عزرا بیل را
 یسج جن و انس از دستش برست

ماند از ایشان یک پدر چوں کالبد
 تو کران و دختر و فرزند و زن
 تا شوم یک جا بخان و مان من
 ہم بسر ایمان و نمکنی مرحمہ
 مر خاموشی است آخر بر ہم
 تا و ہم نعم البدل افزدن ترا
 جملہ ما دا دیم با مال و منال
 ہم غرور جان تو خواہد شکست
 مومنے دارد حیا از رب خود
 تخم گستاخی چنین مے کاشتی؟
 تا نگیرم جان تو شور و براہ
 چوں بر آد نیست افغاننت بکار
 دور میدادش بسر آن زشت خو
 از نظر پنهانی و ایمن شدی
 تا کشد شیر و ہنگ و نیل را
 بطش پوشیدہ چسرا باشند نہ سخت

این فتوت نیست حمله از قفا
 تا بمیدان دغاگر دم شهید
 این شهادت میکند حاضر بنار
 نقطه گنده چنین خصم مبیں
 فسی خلقس ضرب امثال آورد
 ورنه با خالق چہ راکس بر خورو
 یاد دار لے خاک ناپاک مہیں
 اصل خویش و مالک ملک دیکیں
 تو کجا وقت و مطلق کجا
 از عدم آوردت کردت فتنی
 شد ہیال افساد و اجبار و ربو
 در کلام پاک چوں حرب خدا
 آں عزم از جاں چو دشت شسته بود
 از غم و سختی ز خود وافرستہ بود
 اضطراب اضطرابش نیست چوں
 جنگ تو با حق بود پس بس نبوں
 چوں بتنگ آمد بجنگ آمد بشر
 افکنده ہم خالقش از نظر

خوردن روزی طیب معاست
 ظرف خواه از سیم و گل یا ز طلا
 نزد ما چوں شرع مثل اصل شد
 جام دکاسه مثل شرب اکل شد
 مضحکہ دارند بر ما دیگران
 کر دشتی اشارت سولے آں
 غایت مشرب ہیں شد در ذکر
 در شوارب کو تہی باشد ضرر

بر لب صاف اربدے دین منحصر
 علت غائی است عجز و انکسار
 لب نہ آلودہ شود ہم از طعام
 مثل اعمال نکو ایں ہم بر شر
 چوں امام مسجدے از پشت لب
 زعم شخصے بود کایں از آفتابست
 گفت مواز بنگ خور و ن تر شود
 گفت ملائے خور و بنگ پلید
 گفت چونمے کند گرمی مدام
 گفت اینک ز ابد و غرق شراب
 گفت شرب خمر من بعد نیست
 رنج و غم از باختن چوں بر فرد
 گفت ایں از پیشولے مومنایں
 گفت خالی نیست ایں ہم از دلیل
 زکره از راه حرام آمد بحیب
 گفت خوبست ایں دے محشی امام
 گفت بودم سارق پسیرا
 زن شدے باکید اعظم پاک تر
 از بروت کوتہ نماید افتار
 نفرتے پیدا نکره دو در کرام
 مصرف بے جانیابد پر ضرر
 موتر استیدہ برابر یک و جب
 لیک ملا خود گمانش کرد راست
 ظن مردم سولے من ابر شود
 تو بہ نفس ریایں کنند اثم مزید
 مصلحتش گرد و حشیش از بر و تمام
 خرقهے آلودہ شد یا للعجاب
 زانکہ دائم با قمارم عادتست
 میتوانش بانثہ از دل زد و د
 مرنکر است شریعت را زیاں
 چوں بدزدی میزخم مال حبیل
 بہ کہ نشود خج جز و رکاب عیب
 از چه مسلک با چنین خبث تمام
 مردماں دیدند ایں آزار را

بر سر صف من بچشم پر نے وقت سجدہ کفشہارا برودے
 مسلماناں رہند از این بلاء می کنند از تقدیم مقتدا
 همچنین یک جرم دیگر را کشد کذب گوید قاتلے چوں میکشد
 بہر پوشانیدن یک فعل بد صد گناہ دیگرے سرے زند

کرد شخصی و عوئے پیغمبری در حضورِ شاہ باد انشوری
 گفت شاہ شرط نبوت ابیار تا شود و صدق رسالت آشکار
 گفت بدلت ہرچہ گذرد و رخصا میشو و معلوم از وحی سما
 گفت شاہ پس چیست اکنون و لم گفت این کہ من نبی باطم
 شاہ دانست اینمہ از مغلی است فقر و فاقہ ساختہ اش سحت زبیت
 زعم او بود اکتساب آب و ناں یا باستہزائے دیں اعدایم جاں
 جائے در مطبخ برایش میدہم تا شود و سیر از طعام ہر قسم
 بعد مدت باز کرد از نے سوال وحی باتو وارہ و اکنون ہم مقال
 گفت سیکرید کہ مطبخ مسجد است ہیچ گاہ زیں جانہ برداری تو دست
 شاہ خندید اول ولیکن ز بعد از غضب گفتش آوازے چور عد
 نیست استہزا با مر دیں روا تا بکہ بازیچہ سازی وحی را

سخت بندی میکنید این بحال الفضول ^{۳۵} تا سبک نکند در حرف رسول

عرصه نگذشته که آمد دیگرے	کرد ز اں ہم ادعائے برترے
گفت با جرأت منم رپ متیں	مرسل جملہ رسل حق المبیں
شاه گفتش دعویٰ چوں باشد دروغ	در حضور من نمیاید سرورغ
پیشتر من یک رسول زور ساء	دادہ ام زنجیر و زدلانه سزا
گفت بود او مستحق این جزا	بسکه تفرستاده بودم من ورا
گفت این ملعون و مردود و شیربر	ہم باں دیگر شود محکم اسیر
بعد سائے باز چوں طلبید شاں	یافت از مرسل نہ از مرسل نشان
ہر دو گر دیدند تائب از نصح	گشت صیقل از مصیبت تیج روج
زاں بریدند از نفاق و کفر سر	نیز پے گردند جملہ عیب و شر

میں کلام مخبر ابلیس بود	کہ کشید از دو مانہا پاک بود
گفت باشوئے زنے کائے نیکمرد	شیر گا و اہلت بہ نذر یار کرد
وقت دو شیدن گس را از لکد	مے پرانید و بظرف شیر زد
برو امیض بر زمین گسترده شد	بس زن دوشندہ ز اں آزرده شد
حجت روشن ہوائے مرد بود	تمت زن را سپیدارے نمود

۳۶
 قلب زن شد بهر تیغ انگشتی
 فرش لاله لای عفت در چین
 دهم غیرے ہم نے آمد نہاں
 بے گنہ گردید بہتاں راکشکار
 مخبر ابلیس پیش شاں برفت
 رنجش خوں مرد مسک بخاطر
 شد بنا جنگ جدل خوف بیم
 بلکہ بین دو نبیلہ بس فتن
 کشتہ گشتند از جہالت زیر تیغ
 تا نگردی بعد کار از نادمین
 میکند غافل از اک دیو یعین

لیک باد کرد حرف مفتری
 خون دل شد پین نزدیک لہن
 سیدہ عفت و فینہ کہ در آں
 یافت آہن راہ درے آشکار
 داشت آن زن اقرباے سخت فتن
 شیر دانگے رنجت از زن پیچہ
 زین دروغ شعلہ افروز نسیم
 در میان خویش لے مرد زن
 خستہ شد بیدار و مردم بیدار
 آرد از فاسق خبر با غور بین
 حکم علام حکیم است این چنین

کو بخواند سوتے نیکی انس و جان
 امر بالمعروف و نہی منکر است
 کرد چوں برباد شد خصم خدا
 میکند پر خاشا با اہل دیں

لے متے باشد میان سوتناں
 کار این حزب خداے حق پست
 عصبہ کز انک حزب اللہ را
 فاجر ہما زو خلاف میں

مجلسے اد جاں نثاران شریف
 تانماید شصیب اللہ خاں
 خواری و افلاس احوال زبوں
 سروری و شہادت و بفرسود
 ہنگناں نرد و اطاعت با خند
 لیک دوسرا ز حلیفان پر چھا
 فتنہ مردم عذاب اللہ میت
 بہر اصلاح و ترقی شد حلیف
 باتن ملکہ افغان شادمان
 بر طرف گرد و زرمین فنون
 ز اتفاق و سعی آید در ظهور
 بہر خدمت یک جماعت ساختند
 حانث سو گند گشتند از دغا
 لیک نیکان را بروشنی ایت

اہتلے ہر ملح آب و تاب
 باش تا معیار وقت از نقبہ اصل
 تخم تا در زیر گل پنهان شد
 کے بر آرد گلبن سر سبز و
 جوہر پیوہ بود در غورہ بند
 خامی و ترشی بر وقت و رہوا
 زیر خاک و سنگ لعل گوہر است
 درد مر جاں گر بود تحت شمعے
 اند کے باران رحمت از فلک
 میشود زیر پیش آن نوردد آب
 افگند بار و سیاہی جنس نعل
 بر سرش خاک بکس پنهان نشد
 کے نماید غنچہ و گل رنگ و بو
 پختہ آفتاب بر زین شیرین چمن
 از تراب است آن علویت بجا
 باز ہم آخر زاد دل بہتر است
 بہتر از گرد و غبار بے در سما
 مے نشاند خاک را زیر سمک

لوہ آخری برآید از نہاں آشکار و قیمتش گردد عیاں

عندلیبے در نفس گرجاں بداد
گر مردم از غم جہل ال
بر اسیرانِ قظلم بچسپاں
لیک عزرائیل کرده است التوا
موقعے باشد حیاتِ مغتسم
چنگ دارد مرگِ حلقِ قیب
باغ و راغ غیر با قصرِ قشنگ
خالی افتاد است بہر وصلِ ما
نیت اینکہ گل کہے پیش نہاد
اینکہ آشتیہ یار بر من مسریاں
حالت نزع است جاری بقاں
از عدیم الفسحتی و جنگما
عاشق و جانس بسازند ابرہم
محلے زین بہ نیایدے حبیب
خانہ با ساز و سامانِ فرنگ
از زبان حال گوید مرحبا

ماند دہقان دانہ بر سنگ بلند
یا ہوا انداختش در بینِ راہ
یا برد سیلش بدیلے رواں
آخرش در خاک بوسیدہ شود
می شد اول زیرِ خاک اچند روز
بر قدر بوفے نجس آں سرزمین
دید گنجشکش باشکم در فگند
ما شود پامال و گرد و ہمو کاہ
تا کند زیرِ گل و لاش نہاں
تخم آں ہم دامنِ ضلع رود
تازہ و سرسبز کرے پس بروز
بر بہاں نسبت شے دانہ ثمن

ہفت سنبل مے برآرد ہر نہال مے دہ صد دانہ ہر یکہ نہال
چوں بخوابد خالقِ حب و نیکے آں خدائے خالقِ محبت و نولے
تخم بے جاں را بچشد آب تاب ز اتحاد خاک و باد و آب و تاب
شمرط اول گشت افتادن بخاک در کین پستی و عجز انہماک
آں بد را آخرت واصل شود کو بسوئے عاشق بنری مائل بود
سر بلند آزاد و خوش گردید شاد آفکدہ یاد رگل چو سرے ایستاد

از شہیدانِ خوں بگرید کر بلا یوسف از دامنِ پاکش در بلا
در صفاتِ صورت و سیرت و سیم و نسب از چار نسل ابن الکریم
از حسدِ احوال بچاہ انداختند قعر آں را زینہ جہاں ساختند
زیر ابر بستر بارے ہر شد تا در خشن تر نماید رستے خود
با وجودِ عصمت و اثباتِ آں مدتی و ماند باز زندانیان
چند سالے سخن ماہی و خسوف تا سپس بہوت و بدربارِ رؤف
آں زماں اخوانِ او در اعتلا و اں غریب از قیدِ غربت و رعنا
حصص الحقی یوسف صدیق ترا داد تمکین و مال از اہبت ترا
بادشاہش برگزید از بہرِ خود پس عزیز از حفظ و علم خویش شد

حکمت و ملک از عطائے حق رید
پس ز بندش غنچه فتحش دمید
اقرار طشت از بام اذیتاد
خرمین تزویر احوال شد بیاد
باطل آخردست حسرت میزند
مے فتد در چاه ہر آں کیش میکند

خاکِ سخن مصر را پیغمبرے
آبیاری کرد یا چشم ترے
باسویدائے دل آبِ پیدہ چوں
شد مرکب بہر تسویدِ جسون
در محبت نقطہ انداختہ
مشرک در محنت آنرا ساخته
ز آں سبب یوسف بیادنا زاب
وز شر احوان خود با تائب تب
مے کشید آہے گم از حب وطن
گاہ مے نایب از حب وطن
خاک زنداں را با آب چشم و چاہ
تانا تر بہودستد آب و چاہ
آں عزیزے کز ہوائے ننگِ زن
بے گناہے کرد در قیدِ محن
ز وجہ اش بگذاشت بہر آں عصیم
گشتہ بود از حفظ ناموشش اشیم
غرض دادند آں معصوم را
حق و ہد حرمست چنینی محروم را
از نکاثر احوۃ بوسف شدند
بر آخ احسن بزعم خود بدست
ارتکاب جوہر مائے بس شد
شد ز کبر خنِ عُصبت و از حسد
مقصد مذموم شال آبدست
چوں پدر از نور چشم خود برست
وجہ اب را خوب خالی خستند
یا صلاح شال پس پرداختند

لیک از نفرین خلق دیاب نزار
 سهم خورده از کمانِ شانِ نگار
 چوں ز پلورانِ بنی سرزد خطا
 سختیِ فاقه بچوپانِ در مه
 گر گِ موہوم برادرِ خورِ بخواب
 ایں عذابِ جاں بود بر خالِ مال
 نفسِ نوا مسہ بہ تو بیخِ وا ذلے
 جز جزائے اصل ہم دیگر سزا
 یوسف اندر چاہِ تیرہ دمی یافت
 در غلامی و اسیری و سفسر
 و اں دگر جانبِ زخاطرِ ولی
 خشک سالی تا چنین نہحات داد
 یوسف از جوع و عطش اندام
 لیک ز آغوشِ برآمدِ الاماں
 گشتہ آخر شرمسار و عذر خواہ
 ہمچنین رفتہ است قانونِ الہ
 محسناں یا بند آخر منزلت

کے رسید بر ضمیرِ شانِ قرار
 در قفسِ صیدِ دچہ توبہ از شکار
 چوں نگرود در جہاںِ فحطے بپا
 بے افاقہ بر فروغے بر ہمہ
 زہرہ شانِ رانوغے آب آب
 گر چہ میگردند ظاہرِ کامراں
 در تصویرِ می نہاید خوف ہا
 مے منتد بر جانیاں ناسزا
 بر سر تو خواہد آخر مہرِ تاقیت
 با ہمیں تسکینِ زغم گشتے بدر
 عیشِ تلخے داشت اندر مقبلی
 بر سفرناچار ہر یک رو نہاد
 در سفر ہم در حضر با آب و ناں
 چوں ندیدند از خوردنِ شے نشان
 پیشِ یوسف بر سر پر غر و جاہ
 مجرماں گردند آخر و سیاہ
 گر چہ مے بیند اولِ محذلت

تأنیست کس بعجز و افتقار^{۴۲} در نیاید خیر و عز و فتح

عدل از عقل

پادشاه بود با عقل و خرد
 عدل میکرد و تمیز از نیک و بد
 ز رشادے بین راه مردمان
 دوائے بردستیکدمی دشت آں
 نوکراش همه سپید زبانی
 قطعید صادرش که بر ساقین
 زین سزائے عبرتی مجسم
 گم نمود آثار دزدی از جہاں
 حاکمانش ہم ز ترس بیم
 میکشیدند از خصال ظلم و

اطلاع آمد سلطان غیور
 بوسے گل را چون نسیم آرزو
 در بلاد شفق غنی بس عادل است
 فکیر را در نصفتش پا در گل است
 عدل میور زو بعقل و مرحمت
 چون گلے بازنگ بوی منفعت
 از فراست عقد بای سخت را
 می کند بے مکث ہم بے مکث و
 شاه قصد تنجاش خرمود
 در لباس عامیانه بر وجود
 از لباس است امتیاز ظاہری
 بے هنر جوید ازین راه برتری
 لیک پوشاک است بهر اهل فن
 آله تائین و تنه تائین بدان

رفت سوئے شہر قاضی شہ سوار
کا و سوائے کرد و سلطان استاد
زین گدا جرات گرفت و عرض کرد
رفتن از دستم نیاید پس مرا
عذر لنگ از رحم دل شاہ بطیف
زین قرآن سعد و بخش اندر فلک
گفت استاد قدیش از وعید
دید در دروازہ یک محتاج را
حسب حالش پول پیش وے نہا
لنگ خوار و پیکسہ اے نیک مرد
تا فلان کوچہ رساں بہر خدا
کر و منظور و نشانیدش ردیف
رفت شور و مرجاہن ملک
لنگ مکار است تلمیذ حمید

اسپ چوں طے منزل معہ و کرد
گفت شاہ را اسپ از آن بنست
دست بر خنجر زد و زد و طلا
شاہ گفتش قاضی این شہر تو
گفت بلکہ عدش افراید امید
کا احتیاجش پیش باشد لنگ را
از ہر اے بردنم باید مسند
لنگ امر تا شدن مطرود کرد
تو فردا آواز آں بردار دست
مجرم منت عاقبت خود در ہلا
عدل می در زو نداری بیم ازو؟
اسپ زین فکرش بمن خواہد رسید
نے توانا و جدیر جنگ را
تو توانی برد بر پشت گسند

با سرت پادشاہ دادخواہ
جانب دار القضا بگرفت راہ

در سفر مقصود شاہ کا مگرا
 آرموذن بود قاضی را بکار
 دعویٰ ناحق لنگ پر جیل
 کرد برخے مسئلہ از شاہ حل
 راست آمد کوز پستے را لکد
 بے توقف سود بخشد گاہ کہ
 از مسافر رہنے پیسہ بیرد
 زر قناد از دے غریب آنرا بخورد

پیش قاضی آمدہ شاہ و گدا
 شاہ اول کرد عرض ماحسرا
 پس گدا گفت این سرا پا کاہست
 فسترد تہمتے ہر من بیست
 او قتادہ دیدش در بین راہ
 از قمرض مے نمود افغان بآہ
 گفت رنجورم پریشان وضعیف
 کرد در دیو پامراست و نحیف
 تار باطم گر برمی بہر خدا
 حق رباط الخیل بدہد مرزا
 از رہ عنخوارش بر حال زار
 بامشقت کردش با خود سوا
 مزد و بسوزی و احسان مرا
 این سنگردا د با قصد جفا
 مے ستاندا سپ کاں بود عصا
 گفت قاضی اسپا اباہل آں
 بہر سپر لنگ عاحبز سالما
 بے گواہ چوں دعویٰ مذکور بود
 میدہتم فدا بلا شک و گماں
 عقل و فکر خویش را شاہد نمود

از رخ شاہد حجابے چوں درید
 شکل دیگر شکلے آمد پدید

همچنان دیگر قضیه در میان
 گفت قصاب از و کانش تیل را
 نقره نداشتی که میدهمت طلا
 مشت من دانا شده این دست تو
 گفت تیلی کاین همه بتان دست
 روغن از دکان من این میخرید
 بے خبر با حمله چنگل زد بر آل
 زود آگاه شتم و از دست او
 گفت قاضی این سلوک سیم و زر
 آمد از قصاب و تیلی شد بیان
 می خریدم این نموده التجا
 پس نه جیب خود کشیدم سکه ها
 ساعدم بگرفت با قوت بید
 نقد چرخ دست من نزان دست
 چشم او تنها مرا با سیم دید
 مشت خود پر کرده از من نبال
 همچنان بگرفت و آورد دم بتو
 میرسد با مالکش و زدگر

سه نفر دو مرد و یک زن آمدند
 هر دو چو شاه و گدای گفت کاین
 با وجود پیشش قاضی چو تیغ
 در جوبش هیچ نقطه چون نداشت
 عدل گشت این مفسد آن ایزن
 عقل گفت ار کار از نرمی شود
 کنگ این زن بینش چو آن سمند
 جفت من باشد بحسب حکم دین
 زن نمود از فرقی این و آن دریغ
 بهر استنطاق نزد خود گذشت
 رحم گفتا هست این حیوان نه زن
 حاجت باشد چه بر سختی چو دد؟

روز دیگر قاضی آمد پس بجا
گفت در چند اسپ مثل اسپ تان
ہر دو چوں گفتند آئے بر دشت
لنگ را استاد شیطان نصرد
و اد قاضی پادشاہ را اسپ او
گفت قاضی شاہ مخفی را چنین
از فریب او و لے در خیر ناس
گر گدا آمد نہ باز از فصل بد

خواست اول پیش خود شاہ گدا
میتوانید شش بد او آنرا نشان
پیش اسپان جلد بکمرنگ و نشان
دست خود بر پشت اسپ شاہ نہاد
ننگ شد از ضرب درہ زرد و
ہیو شیاری باید از کمر لعین
راہ نیابد در دل تو سنج و یاس
گر نہ ادم شاہ دہد کرب اشد

بعد آن قصاب را آن زربداد
گفت حرص و حیلہ آرد افعال
حاکم ارستی نماید و عقاب

بہر تیلی درہ و زجر زیاد
با عذابے دردناکے در مال
الحکم الحکام گیر و زو حساب

طالبان آں زن بد اخترے
آخو آں زن را نمودہ سرزنش
گفت از کید عظیمش پر حذر
مرد دہقان را بنیر چوبہشت

یک حکیمے بود دہقان دیگرے
کرد تسلیم حکیم حق منشے
باش تا گرد نہ بدنامی دگر
کرد لغرہ زن بلے نزدیک کشت

گفت چشم با خیانت کور به بهر جسم پر حسنایت کور به
شاد ماں رفتند و غم صالحان در غم و درد و ندامت طالحان

شاه در حیرت فروخته نشست قلب قاضی ہم ز فکر می بجست
گفت در حق نگشته فیصله یاد گر می پرسی از من مسئله
شاه نه دیگر ذات خود از می نهفت سر بر احوال خود ظاهر نگفت
سر و قدر خاست قاضی از ادب عذر شاه در خواست گر چه بسبب

شاه پرسیدش بجزاآت اسپ من پس بمن کرو می چساں احسان من
چو لگد او من مساوی یافتیم اسپ را و سوتی آل بشتاقتیم
گفت هرگز این نبوده مدعا که شما که می شناسد اسپا؟
بلکه مطلب بود اینکه از شما با فراست آل فرس داند که ا؟
فارس شالان خود را بشوق دید و از دستش نمود اظهار ذوق
گوشايش ایتا د از قرب لنگ پاش جنبید از مس دستش بجنگ
انس آل آمد دلیل ملک تو نفرتش حجت کیبگانه است او

از روزن کرو استفسار شاه کاین دو دعوی بود بے سند گواه

گفت قاضی سگہ با اند خستم
 نیست ایں از تبیلی روغن آب
 چوک دستش خود و رانا میدہ بود
 دادم آل زن را دوائے تاکند
 لیقہ راشست و مداومت دل
 کے بیاید ایں چنین کارِ عظیم
 در میان آب تابشنا ختم
 ورنہ بودے دہنیت بر سطح آب
 بردر و غش خود زباں شاہد نمود
 پر سیاہی نو بوجہ مستند
 او میا کرد با آرام دل
 از زن دہقان جز از روح حکیم

بر شعور و ہمت قاضی بماند
 سازم ارملکت بجائے نوشستن
 لیک متوانم بقدر تو قضا
 قدر قاضی با دشاہ وقت
 برد قاضی عزت و شہ عمتلا
 شاہ حیران چنین تحسین بخند
 فرض ملک آری بجا بہتر زمن
 قاضیم سازند اگر قدر و قضا
 بس فرو دودا دش انعام دگر
 لَیْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

پس سچے شہزادہ گردم زانکہ او
 یک دماغ نازک شہزادگی
 کرد استفسار چوں از نے ظریف
 ماندہ شد زیں قصہ با گفتگو
 عشق افزو دش دگر آزادگی
 یافتش دلدادہ وخت لطیف

دختر زاهدیت با کفاف
 رفت نزد او مشیر و عرض کرد
 من بنی گویم که کن صحبت باو
 شہزادہ را بگو گر عاشقی
 آرزوئے من بر آری تو شخصال
 رتبہ علم است فوق از جاہ و مال
 گر من بردی سبق در علم و فن
 شہزادہ گفت چوں دل دامت
 پس قدم بہناد در میدان فن
 نام نیکو داشت از علم و عفاف
 شہزادہ راست از عشق تو دور
 میکنم لیکن ز تو ایں جستجو
 شرط شد ثابت نمودن صادق
 ورنہ وصل تو و من باشد محال
 من ز تو عالم ترم اہل کمال
 می شوم ماتحت و تو برتر ز من
 سید ہم تن ہم بالفاظ فمت
 با مسرت او قناد او در محن

چوں تلاش اسپ گم را بینمود
 در پئے آتش چو موسیٰ پیشافت
 در امور ملک دین ہر دو شاہ
 در سرے غوث اعظم رفت دزد
 بود لازم قطع دست آل شریر
 از بصارت مستحق حد نمود
 شد ملک طالت سلطان یہود
 بنجم نور حق برے او شتافت
 داشتند از پیش استعداد شاہ
 بہر وزدی اولیائی یافت مزد
 نزد قاضی نے ز پیر دستگیر
 وزیر بصیرت مستعد مجب بود

معبّر حب حقیقت مشتمل	گاہ شود عشق مجاز بے محل
کز محبت شد فراغشش رسوم	منہک شد شہزادہ در علوم
کرد ذوق حسن فانی بر طرف	در تفاسیر و احادیث شغف
از دماغش رفت او ہام سفہ	از طبیعیات و فقہ و فلسفہ
شوق نام جاودانی شد بسر	از سیاسیات و تاریخ و سیر
یاد غرق از اربعہ بارے زرد	در ریاضی شد چنین کامل کہ کرد
کز جوانان مرگ انشاد وہ بود	ذکر احسان شہر اکشر نمود
کرد احیائش بتدبیر تہاں	جمل موتے بود و دیگر ہم از اں
شد تمام عمر منوش بجاں	مطلع شد شہزادہ چوں براں

احترائے می نماید ز اں حکیم	لغو و لہو است اشتغالات ندیم
بود پیش از نصف حرف ہزل کم	لیک گفتار ظریف احکام
از مذاشش بود خلطے چوں تمک	خوان بود قلمون جدش بالکم
شاہزادہ یافت از مے فائدہ	چوں کاشش بود با این قاعدہ
مینر باں گیسرہ زہاں ماہرہ	بر ظریف آدرخسیرہ عائدہ
رزق و نعمت بشد شاخ و ذوالمن	ہر کہ بردیکند احسان و من

از ظرافت ہر وزارت ال سبب شد مقرر از رہ علم و ادب

یافت او بنبت شہ با احتشام	بہر شہزادہ بسی و اہتمام
دشمنان را ضعف گردید آشکار	زین حوالہ شد مضاعف اقتدار
با شریفی عالی نثر اد	حسب امر ز اہدآں دختر بداد
تا ناسا بند از فراغت امر دین	بست بہر شاں وظیفہ باز دین
خوش نمودے دزد کلامے چوں گہر	ہیچناں محتاج مسکین را بنزد
وز دلا سا تحفہ ہا کر دے عطا	بہر مرضی دیتاے از دوا
از عطائش بود افزوں تر نصیر	بیکساں را خوش مزاجی وزیر

ابن عم را منع بنمود از مزاح	مصطفیٰ از روئے تمکین و فلاح
کم کن استعمال اے صاحب قار	از کلام تا تکلف سجع دار
تبت عما قلت را بے اختیار	در جواب آورد اہل ذوالفقار
بے تصنع قافیہ اش شد قبول	گشت متبسم ازین پاسخ رسول

عمر چون شد شهادت را چشید
 اعتراضه شد بطبیع مرتضی
 شد پئے مسند نشین گفت شنید
 ظرف را نگیخته نشاید شاه را
 از مزاج شاه مزاج سرکشان
 می کشد از جادو طاعت عیان
 گشت شاه اولیا چون باد شاه
 منحرف شد ابن بوسفیاں نراه

از مراعات علی نیک خو
 شد بروی از مجلس و پنهان نهاد
 عمر خود میگرد خوش طبعی باو
 کفش های مرتضی را بر عمام
 چو علی برگشت و پیرانش نبود
 جستجویش از نظر هر سو نمود
 بر ستون افتاده دیدش که قدش
 بود بالا تر هم از رفع ازیدش
 پس بدست آوردش از توبین هست
 وز خرد دانست کاین کار که هست
 آل ستون برداشته زیر و زبر
 در تنش بهفت نعلین دگر
 کفش خود فاروق چون پاید دید
 هیچ نتوانست بیرودنش کشید
 زین جهت دانست کاین کاهلیست
 شیر قوت مثل او دیگر نزیست

همچنان اصحابِ یغیب برزم
 چوں مجاہد دشمنے را باکند
 مومن دیگر سوائے زخمی د وید
 گفت اکنوں قاتلِ عبدِ صنم
 چوں ربوے از قتلِ اسپِ منال
 من فگندم مرغ را در دامِ خود
 حق صیاد است متحققِ بصید
 پس بدزدی میبری صیدم کجا؟
 مرگ نزدِ شاں حیاتِ حق چو بود
 نیست زین دنیا بجز دارِ الم
 ہم مطائب می شدند از قسمِ بزم
 بر زمیں انداخت از پشتِ سمند
 گردنش را زود با خنجر برید
 چوں منم پس مالکِ ملکش منم
 غازی اول نمودش این سوال
 پس پر و باش چیاں مالِ تو شد
 کار دش بازوِ خود در بندِ قید
 ے برم تا خیمات گفت ا در
 لاجرم مقتل بہ از محفل نمود
 بہر مومن بہست در عقبے انعم

از نبی پسید با ے پیرہ زن
 گفت آنجا مرزبانِ پیر را
 گشت غمزن زین حدیثِ آلِ زن
 پس بفرمودش کہ پیری عیب صد
 می شود آیا بختِ خسل من
 هیچ نہ بود مکن دلجا و حبا
 چوں نفصید از ادبِ لطیف سخن
 دارد و فردوس بے نقص بود

مرد و زن از مومنان صالحان در بہشت آیند از سر نو جوان
 آل حبیب حق شرف بخش نام در لطیفہ ہم نمودے صدق تام

چنگ و جنگ

ارمغان راست بر آستان

اعلیٰ حضرت محمد ظاہر خان شاہ افغان

المتوکل علی اللہ

ز فطرت نہ بر روح بل بر جسد باند ازہ خیر شرعے رسد
ز ایزد بفسد فستد گر عذاب بمصلح ز مردم ہم آید عقاب
ز سہ یقتلون یثبتون یخسرون سزا شد با صلح بست ز بلون

چو بے شغل بودم نہ بیکار بود دلم در علم گرفتار بود
برائے عمل علم آنو ختم پیایے بجان خرم اند ختم
ہزاران کتب خواندم از فارسی بانگہیسی و اردو و فارسی
بہ پشتو و عربی و پنجابیم ز شمش چشمہ شد دور بے آبیم
زبانہائے قومی اگر بشمری بتفصیل و یگانہ و ارمی
پیشی و پراچی بہ تحقیق شان جسدیدی و شغنی بتدقیق شان
توازن چو کردم بدگیر حرف باہل زبان ہم نمودم وقوانہ

چو بودم بہ فرصت ز کردار ہ شنیدم حکایات و گفتار ہ

شود در قفس طوطی ناطق اگر کجا گنگ در بند ماند بشر
 شدم حافظ و پخته خامه بگور نه خام و نه چون بعض حفاظ کور
 چو طفل چهل ساله جان بر لبم بدر آمد زین و گر مکتبم
 چه حق گفت حافظ که لعل از حجر براید و لیکن بخون جگر
 از آن قبرا حیا برون آمدم بهستی معنی نژاد نترنم
 بنعلیم ملت چو بودم بقیه همان مقصدے آخرم گشت صید

شدم بعد زندان بضع سنین مدیر مکاتب بکابل زمین
 چو طلبه نمودند شور و فغان پئے جنگ با ترک شد امتحان
 به ترفیع خود هر یکے جستجو بنا کرد با دعوے و گفتگو
 یکے پیشم آورد خط وزیر که دو صنف بالاتر ادرا بگیر
 دگر را چو گفتم کجا مے پری بدو صنف جست از سبق برتری
 عجب طیر روشش بسرعت پرید که در جنگ دزد کلان شد شهید

یکے در نگاہم ز طلاب خود مجسم خرد گوی چسب بود خور
 سراسر رشادت بعمر صغیر با خلاق عالی چو مرد کبیر
 شریف و نجیب و مطیع و علیم عزیز دکریم و هم ابن کریم

سوالے محالے نہ گزشت حل
بطبع متینش نیاید خلل
شگفت آدم در ہمہ باخروش
من اور اچو دیدم ہمہ تن خموش
چوپر سید مش گفت بے اضطراب
بہر جا کہ دانسد دائم صواب
دلے نیز از حق خود نگذر م
بطاعت چنین حریت شد توام

پدر بود آنگاہ بمیدان جرب
بانگلیس میکرد حدت بفرب
چو میجستم احوال خوف و رجا
تشر نمودے بفخر و رضا
نشیب و فراز امور جهان
تلقی بتسلیم کردے عیان

علو دفاد از مزاجش بعید
بازمان حق عاقبت شد سعید
سرمود ریخا شود ہر کہ خم
در آنجا بسر بشکند تاج جسم
چنین مرغ بر شاخ طوبیٰ سزد
نہ در برگ و بارفتادہ خنڈ
کشادش پر از جہنم باز او
ہمے خودش سایہ انداز او

مدارس بہ پیرس شدش پایگاہ
بود از حصول فنون گوے جاہ
عواریف فاضل معارف اہل
نمودند اکمال تحصیل سہل
دبستان او پر از اعلام پیر
شبستان او دودمان وزیر

دله خاندان خودش از همه	به تنویر اخلاق برتر چو مه
بهر پدر انجمن اعمام او	باشکال و ظلمت بهاتمهتدوا
مهیانش شد بسطت علم و جیم	بوجه نکوا ز رخ رسم و اسم
بکابل چو دوباره جلوه نمود	همان رفق و رشد و مزایاش بود
مدیران بے در فرانس ارچه دید	مرا لیکن از خود مدیرش گزید
رئیس ارچه بودم مدیری پیشش	شرف بخش گردید از حال پیشش

بگرویش همیشه بود روزگار	به تنیدی رودگاه لیس و نهار
چنین چرخ تیز است در انقلاب	که صد سال گذرد بیک چشم خواب
ز اسباب دیرینه سربس	نتایج بیک وقت آید بدر
حوادث که یابد بقرنی بروز	نهد رودرین دور بیمهم بروز
چنین روز تاب و تب یک شبه	ما وئی عمر است در تجربه
کنایه باین امر باشد بد هر	که یوم الف عام است و لیل الف شه
تغابن بود این زمان درو	چو گندم ز گندم رسد جو ز جو

درین دور چون دید بس گرم و سرد	بس خور و گر بودش سالخورد
نرید نمن بهستضعفان	امامت و هم و وراثت بشان

(۵)

چو کان ابوالحالیس پسر بدولت رسید افسرش شد بسر
 خصوصاً چو فرزند هم ارجمند خلف بودش یان و پابند پند

نصیحت پذیر از قریب و بعید از آنجمله گلبوی سعدی شیب
 خلاصه بر شاه فرخ نهاد گلستان گل و بوستان بونهاد
 دگر اقباسی شد از مثنوی که بر وعظ و حکمت بود محتوی
 محال است تکرار جمله کتاب توان خواند و فرصتش انتخاب

تنقل بمضمون چو ملزوم شد ز من نیز منقول منظوم شد
 نزدیک که مس تحفه آرم بزر و لے پل شد از من طلا از دگر
 مفید است هر دو بجای جدا نه چیز عبث آفریده خدا

اله است رب شدیدا العقاب رؤف قدیر و سرح الحساب
 صوالظا هر و باطن و بیہمال صوالاول و آخر و بے مثال
 علیم و حکیم و حلیم و صبور خیر و بصیر و کبیر و شکور
 سمیع و بدیع و مبین و حمید متین و لیک و قوی و مجید
 غفور و رحیم و کریم و احد غنی و علی و ولی و صمد

اگر سایه ایزدی شاه بود تخلق با سماء حسنه نمود
 بهر دو صفات جلال و جمال بقدر لبشر خوب کرد اکتمال
 بجا آرد از شرط فضل الهی شود پر تو نور حق بر شاهی

بقرآن شد است امر احسان و عدل مواخات و قسط و مراعات و عدل
 همه را رعیت همه را عیان ز روی حدیث اندر سؤل آن
 بود رفع درجات حق کس بایمان که در علم کوشد بے
 عمل هر که صالح نماید مدام بر رفت رسد با مفاد و مرام

کلامش اگر طیب و پاک بود بعز و علا که در رخ بر صعود
 کلام الملوک ملوک الکلام علم نیز باشد عمل از کرام

بد و چیز خورد است مرد کلان بقول پیغمبر بقلب و سان
 کمالات دنیا و عرفان دین بدل گشت حاصل بدل شد مبین
 بدان قلب مومن شده عرش حق که گنج در آن کائنات ادق

جبال و زمین و سما کرد بالا امانت پذیرفت دل از وفا

تقریب نمایند با کبریا تودوا الامانات الی اهلها
دل شاه بود شاه دلها ازان که باشد این امور جهان
بشرطیکه سازد امانات ادا بصدق و صفا و عطا و سخا

خزانه شود صرف ترفیه و من بتعلیم و تعمیر قوم و وطن
نیاگان سپردند خاکش اگر گذارد با ولاد در تر که زر
خلف کرد تخم سلف را ثمر صدق قطره گیرد برادر گهر
باصل قوی فرمها فی السماء و بد کمال حین شجر میوه ها

ز دهقان چو پرسید نوشیروان که پیری و میری باندک زمان
درختی نشانی چرا در زمین که نخوری بعسرت برو بار ازین
بپا سخ بدینگونه در بار شد که دنیا بود جائے داد و ستد
درختی نشاند شخص دگر که از آبپاریش خوردیم بر
نشانی ما تا خورد بر دگر نشانی گذاریم هم سر بسر
چو شاه خواند بر حرف او آفرین علاوه نمودند بخشش برین
چه دستور شاه بود اعطای زر تحسین کس لب کشا دے اگر
دگر گفت دهقان که نخلم چه زود خودم راز خرد ما دهن پر نمود

ملک گفت زه بازو انعام داد
که اشجار آرد بیک سال بار
پسندید این قول را هم چو شاه
که گرد و خزانہ تہی لیک ازو
ز دہقان برین نطق دیگر بزاز
شمر داد شجرم بلحمہ دو بار
نمودند اکرام و بگرفت راہ
بنیند خزان گلشن گفتگو

بقرآن بیان گشت این قاعدہ
زوال این پزیرد مگر عنقریب
اگر حرث عقبہ بود در نظر
بگل غنچہ روید چنین تو بتو
که در حرث دنیا بود فائدہ
شود بعد از آل زارعش بے نصیب
بقا و زیادت بود در شمار
کہ تازہ بتازہ دد تو بنو
معطر فضا و ہمیشہ بہار
ز استبرق و سندس خضر و تر
پوشد چمن خلعت مہر

چنین شاہ ظاہر نمودہ سخا
مطابق باندازہ تخم و کشت
نہ تنہا بہ تنہا بدلہ اش ہم
رعایا و شاہ ہر دو مشغول کار
بخدمت بے منت و بے ریا
نہ بیش و کم از اجر فرمان نوشت
بود اقرار و مواسات و غم
با خلاص و ایشا ر نعمت نثار
مکافات از احکم الحاکمین
بمحکوم و حاکم رسد بالیقین

(۹)

ترنم بود مضمهر ذات نے ز ظاہر بمعنی تو ان برد پے
گل پادشاہی برنگ است دلو حشم ظاہر و باطنش نیک خو
چو باطن ز صفوت مشعشع بود ز لمعات ظاہر منور شود
شہ ظاہر آمد چو افغان پناہ محمد حسین است آزر م خواہ

خواب بیداری

جناب حکیم احمد داد خان بمعطی واحد سپردند جاں
 سخنائے حکمت بفرزند خویش بمیراث دادند از مال پیش
 یکے آنکہ روزے نمودم سوال بوضع سوڈب میانِ مقال
 سبب چیست در خطبہ و عطا و پند برائے مخاطب بسے سودمند
 چنین خواب بر مردم آرد حجاب ز مردم نہ بینم کسے جز خواب
 اگرچہ بوشم بگو شتم صدا نے آید از نا صھے بر ملاء
 پیالے پکشانم آلبے ز نم ز بوئیدن سرکہ چارہ کغم
 بنوشم اگر تموہ دتمند چائے ندانم کہ باشد چساں حکم در لے
 چو دیدند این دخل بچائے من نمودند یک پر کشتے جھلا
 شنیدی سر دے بگفتم بلے غنودے ہم آنجا بگفتم کہ نے
 فتادہ بغور از د و ضدین خود تنوم بردے تر نم چه شد
 شب و روز در محفل سوز و ساز چرا چشم من بود بیدار و باز

ز بادام و خشخاش چندین درم
 با فسلطونم ازین ادویه
 ولے باز ترسم کہ ہم زین اثر
 چو دریافتند این پیشانیم
 بقولے کہ تاثیرش اکسیر بود
 خطیبے چو گلمائے نطقش فشانند
 ز ازهار شد چوں معطر و ماغ
 چو بستر ملائم خورد با بدن
 بود بر سر رخت آگندہ گل
 بر انساں شود از جیلت محال
 چو سمع حدیث سنی کرد گل
 کلام خدا گلشنے سر بسر
 چو غنچے است قرآن بستہ بہت
 بیان معایش چچ ل رنگ و بو
 چو فرقاں گل آمدماع است خار
 چو مطرب سرانید و گستر و خار
 پیاپے بدل چوں رساند خلش

ٹرایونل و سلفونل ہم غورم
 نخیزد بسوئے معنی نگہ
 شوم پیش و اعطایتر کورد کہ
 کشیدندم آخر ز جیرانیم
 ز بخشیر و تقصیر نوم ر بود
 ز نطقش ہر اں سامع را نشانند
 نگجد گر شوق گردشن باغ
 کند خواب را در بر خویشتن
 شگفتہ و تازہ پراگندہ گل
 کہ یا بد بجز خواب شیریں مجال
 پس آنکا ہ شد شمع بیدار گل
 وراں مست دیہوش گرد و بشر
 چو دوا شد برائے تلاوت گل است
 کہ از شرح نشرش شود چار سو
 بسا رنگ و چنگ رباب و ستار
 تو اں خفت کے آدم ہوشیار
 زاوتار و رنگ دئے مرتش

چو نغمه زندنیش بایت بجان
 تَحْسَنی اَنْ حَبَّوْا مِکْرَه که آں
 گلے شوخ و پر شوکت اربنگری
 مباحش امین و خوف حزنا بد
 مبادا که خاصیت سم بود
 چو خار خیال عذاب ابد
 نه از ذکر قمار غافل شوی
 ندارد مزاج تو سهر و سبات
 اگر مضجعم بود عنبر و نغم
 شدم اریتمه و غریب و سیر
 بخشم بگل یا بغلطم بخار
 اَللهی به بخش مرا والدین
 کجا به خفتن بیانی اماں
 نماید برایت بسا دستان
 بخوبی کامل گساں مے بری
 بپوئیدن از سم بچیدن زمار
 بخارش نهاں مار هم ضم بود
 بکانت بوقت تنغم خلد
 نه در و عطر بر خواب مائل شوی
 علاج است دریا و حقت شبات
 و گرا و قنادم برنج و هم
 ز جدم بچدم باد صاف پیر
 بے شاد مانم بود حق چو یار
 کَمَا بَیَّکُنِی مُحَمَّدِیْن

برائی اطفال مکتب

جہاں آفریں جفت ہا آفسید
 یکے درمند و دگر چارہ ساز
 یکے بد مزاج و دگر نیک خو
 یکے جنگجو و دگر صلح محل
 یکے در قصور و سراپا قصور
 یکے ہر سریر امارت بلند
 یکے بر سبت میل دار و دچو شیر
 دگر ازاد و دگر بند چود
 یکے شد معلم چو با عز نفس
 تو مثل اسد باش و رو باہ مشو
 کہ بہت نر بل عزت و آبرو
 ز ارض و سما کرد و دوجہ پدید
 یکے با نیاز و دگر پڑ ز ناز
 یکے زشت شکل و دگر خوب رو
 یکے خار دار و دگر گل گل
 دگر بے گناہ گرد و از خانہ دور
 دگر بر زمین اسارت بہ بند
 کہ پس گرد و از صید تعلیم سیر
 شکارش سگ جبل آخر کند
 دگر ماند شاگرد با عجز نفس
 بمیدان علم از ہمہ پیش رو
 رسی باہر زیران آفاق پو

جو انال چو سٹے غزا میدوند زنان و ضعیفاں بجانہ روند

یکے زور بازو نماید جنگ
 دگر میکند عاجزانہ دعا
 بطلاب دارالعلوم امتحان
 ویریں رزم رفتی بہ تیغ قلم
 یکے زار دے زور غیر نیاز
 بصدق و صفا میکند التجا
 بر آئی بعز و شرف زین مقام
 ہزاراں ثنا بہر تو اے کریم
 کشد دشمنان را بتو پ تفنگ
 و ہد فتح و نصرت بفضل خدا
 جہانے بود سخت و غیرت نشان
 کہ خون سیاہی چکد در رقم
 ندارد ویریں صف مگر تاب تاز
 بمقصود برساند کسیریا
 شوند اہل خانہ بہوشا و کام
 چہاں شکر آرم بجا اے رحیم

چو بر رخسار رخشان خورشید سوا
 ولے شد گرفتار در زلف شب
 زہر مہر رسیدش اماں
 چو عکس او افتد از رخ آفتاب
 ابو بکر از نور مس الضحا
 پس از سرو رکائش رسید
 بفرمود اول کہ اطفال
 بیک جست سر کرد گیتی ہزار
 سیاہ گشت روزش بتاب تعب
 نہاں شد خود و کردہ را عیاں
 در خشد بجرم سیاہ ماہتاب
 بدین نبی گشت بخم اسکند
 عصائے خلافت بدست شید
 تسلیم نمایند در ابتدا

بسج سنین بادلا سا ویند بده سالگی سز نش هم کنند
 شود خچہ سبز از دست رست بجز نار استاد و تشکش کجاست

بر آید چو خورشید با آب و تاب برویش کشایند در هشتاب
 حرارت چو شدت کند نیروز ببندند ابواب را از تموز
 چو بعد از زوالش شود نرم باز نمایند دروازه ها نیز باز
 چو خورشید شد غارب بے ضیا ببستند شب خلق دروازه ها
 ز خورشید و دروازه ها چیتال بگوئید ورنه نمائیم بیال

چو شخصی بود صاحب مال و زر همه بر رخس میکشایند در
 بهایه نشانیم بر چشم و سر که از آن تو هست این از در
 چو گرد و تو انگشتی کنای نشینند در بسته از خوف آن
 اگر باز نرمی کند اختیار بیارند در جائے خود بادقار
 چو مفلس شد بے زر و بے نوا برویش ببندند دروازه ها
 خور علم لیکن بصف انهار در خشد همیشه بلبل و نهار
 ز دالے ندارد کمالات علم بود نور پر نور مرہ علم

لورع پیا پے کس دایں ذکا^{۴۳} بریں مطلع باشد اہل ذکا

برائی سپاہی

قرآن مستح و ہدایت نشان	اَحَدٌ وَاللّٰهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ حِجَابًا
ظفریدہ چسند گر دیکم چوں	مقابل بود قوم لَا یَفْقَهُونَ
لمے نظام است وضع اساس	شود خوب عسکر ز سرتا بر اس
تری ہر دو بستہ سر ہر دو پا	برابر باندازہ پائے واء
ز افوشی راستہ تنہا ت	کشیدہ بہ پیش اندک سیدنا ت
دوستت بیا ویز در حال آن	سر پنجہ تا بند چسپاں براں
رزے کہ پتلوں بدار میاں	بچسپیدہ کلک میاں نہ یاں
بارنج خم گر دنت پاک مو	میان دو شانہ نظر رو برو
خمیدہ ز رخ نرم سوئے یخن	برایر ہر سرد و قدم بارتن
بدل حب دین و وطن جاگیر	بسر ہو شیار و قدا کے امیر

ضروری بدانید تاثیر را در آرید دشمن پیاپے ز پا
 کہ مقصد ز جنگ است قتل عدو اگر چه بدست آید آل روبرو
 تستر بود بعد آل لازمی کہ تاثیر گیر و از آل خادمی
 سلامت بمانی بجائے نہاں ز اعدا کتی جوئے خوں ارداں
 ز تاثیر شد مدعلے ہلاک تستر نہ من بلا خوف و باک -

تعرض بود پیش رفتن شتاب بقوت سرخس خانہ خراب
 ہجوم است با برچہ حملہ اخیر کہ دشمن بگر و کستیل و اسیر
 بجز این دو صورت نہانید تا فرارش نیار و پس اور بجا
 میفتید ماندہ ز تعقیب وے نیز زد و گرنہ ظفر بیچ شے
 شروع تعرض بشب میکنند کہ پیش از سحر خوب سنگر کنند
 نمائند در صبح زور ہجوم بر آرید از جائے اعدائے شوم
 چو غالب زیاد آتش مابود کمک بہر مایا فسر و اں شود
 بدشمن رسیدہ است یا بس نیاں بروز است واجب ہجومے براں

فرائض چہار است ہر استناد یا مدد کردن دل فوج شاد
 ہر سو فرستادن کاشفاں خبر تار سدا ز حریف و مکاں

پس راست و چپ چو دشمن رسید بدقتش نمودن مساعی مزید
 بطرز نکوشوق دادن بجنگ اندالا شیر مردان میدان تنگ
 اگر فتح کردید مال و شرف بدست شما آید از هر طرف
 و گشت گشتید روح شما با رام جنت شود و بر ملا
 خورده بنده و که پیروینه سرو صبر و تبتیه خوله دی نه خولی سره

دل گشته چنین بریاں که از سوز و گداز آن
 چه ابرو آه یه خیمه زد کز آن اشک روان دارم
 قنارم مانده و یکس چنین در کعبه گمنامی
 که از علم و هنر نامه نه از عزت نشان دارم
 ز اموال محبت تا بسردگان جاں پر شد
 ندارد هیچ تاج بر ساز و سامانیکه من دارم
 طریقم راستی باشد وفا داری رفیق من
 ندارد هیچ زاهد دین و ایمانیکه من دارم

عیش است با تنغم در موسم بهاراں
 از مردمان خسترم در باغ و راز غمپقاں

زیبہ نہ باتلاطم در قعر تارِ زنداں
 این است بھیرِ مسلم یک امتحانِ ایقان
 سوئے ضعیف ظالم چوں گر بُہِ بھوشاں
 این طورِ بہتِ دائمِ صدا گزشتِ سچقان

کرمِ مردِ خشن ایدہ گیر این ہر را
 عقل باشد ہر او مجنوں ہزار و صہرا
 بامربی قرب نگزینند در نشہٴ شباب
 بعدِ نشأتِ راہِ نہد در شمعِ ہر را
 زینہ کز عجزِ افرازد تر ابرہامِ عز
 پشتِ سوئے آلِ کئی دارِ کئی شہمِ ہر را
 ہیچ خوبی کا ندراںِ شتِ نہانی نیست
 رجزِ بینی محرمِ بینیِ بینو چہرہ را
 مستبدِ عادے ہم کرد و ز را را اسیر
 گر گشت در ہم گردانید بزرگِ ہر را

بے گل یکوہ و بیاباںِ شگفتہ
 بے دُر در آبِ کار و دریا نہفتہ
 ازیں رنگِ بُلش و زان آبِ تابش
 کسے خطِ نہرِ وہ نہ در سلکِ سفتہ

غمِ تیرہ رقت و آسماں شد صافِ بیش از پیش
 غمومِ خیرہ آرد عیشِ شیریں ہچو نوش از نیش

تدرج

صبح سن باید کہ تا حاصل کنند بضع ثمن
 ہر دو صد یقاں یکے از جن دیگر از ضمن
 لحظہ باید زیادتے کہ آتش بے خبر
 تو وہ ہائے خاک ساز و قلعہ و قصر کہن
 لمحہ باید کہ لمح برق خشم بولسب
 خرمن خمش بسوزاند بسوزد خود معاً
 ساعتے باید شود انساں ز تدبیر منیر
 خود سراپا نور و دشمن نارتا ابد الزمن
 موسمے باید کہ تا بارانے از لطافت طبع
 خار و خس در شورہ زار و لالہ روید در چین
 عمر ہا باید کہ تا یک ملک و حشی از صفا
 تا بہستد و اندس گہ و دمنور از عدل
 دہر ہا باید کہ تا یک قوم عازم ز اتحاد
 فاریج عالم شود نیز اہل علم و رے و فن

مدتے باید کہ تا عقدہ از عقوبت حل شود
از رہائی اسیرے یا ز عادت با محن

بدوں بار نہ ماہ قمرت اعین کجا زائید
گل فسخ و ظفر بے خارج و زجر ہا کہ چید؟
بلا قریبانی صبدن و بدن کے حج قبول اُفتد
بغیر فاقہ یک ماہ نہ بخشد ہیچ لذت عید

بغزدشان رزم و ہزم معروف آلِ داوود است
بایں اوج سما پیما ئے صنعتماش برسانید
چو آں فن حدید و علم طیارہ وراثت یافت
بجدش نے ز جدش آلمان و آسماں پرید
مسلمان و ارث اصلی ملک و حکم بود اما
شدند اغیار اہل آں چو او خود ناخلف گردید

معا دن را کہ ارض حاملہ در بطن خود پرورد
سوائے دایۂ عرفان ما ہر دیگرے نکشید

جو گلہائے بیاباں بھر بے پایاں بے دارد
 جو اہر بیش قیمت آب و تابش را نہ چشمے دید
 ہزار و لک لک دشت جبل با صد صد خوش
 بریحاں مست الحان گشت و صوتش اے نشنید
 بطائر در قفس طاری است خوف گر بہ وصیاد
 ز مرغان کلاں طور ستم یا اندوہ تفسید
 بشخون قوت خود کیک و خشک بنمود ازاں غم
 کہ قوت بہر غو نہ ریزی غرس و خاک می بخشید
 ہماں باز کیہ در بازی شکارے کبک دری کرد
 بحال رشتہ بر پائی ز مور و پشہ اے برید
 چو میخ آسپا پاسبند یکجا سا لہا ماند
 بگردم گردش گردوں سلامت او پاساں
 لکوکاراں بہ سخن افتادہ از بصر سنیں بیکار
 رعیت فیض از انہا یافت نے شاہ مال شاں پرید

موقع ترحم

اگر ڈاکٹر شد ہو ڈر سوار کہ برسد بحالِ مریضان زار
براہ است بر ہر قدم مودبا ہزاراں کند مر کے زیر پا
برائے بقائے شاں آہستہ راں مریضان تو گر چہ بدہند جاں

اگر شکہ موربا صدھنرا ہجوم آورد اتریمین ویسار
فروش و ظرف متاع و منال شود از لکد کوپ شاں پائمال
نرخانہ و جلے تو بگریزد در ولے موربا باشد ایمین ضرور

ہملک تو دشمن اگر رخ نہاد مکش فوج بر رخ آں بد نہاد
مبادا کہ موئے بکوچ و ستیز بگرد و تباہ بے خبر و گریز
کہ جاں دارد و جان شیرین است ہماں بہ کہ برداری از ملک دست
اسارت گزین و مسافر بمبیر ز فردوسی اندر زگیر

میاں زار موریکہ دانہ کش است نگہدار ماریکہ دانہ کش است

ملخ نیز بگذار در کشت خود چه دارند جانیکه شیرین بود
مکن مار و مور و ملخ پائمال بشود دست از جانخ دهم زبال

مکن نغمه چوب از گوسفند بکش گر گمار که جانها خورند
و لے گر گمار ابو دهم چو جان که زنده است از خوردن بگیرد
نباتات را نیز باشد روان مخوری پیچ شته شود رازها را
و لے جان تو از همه خوشتر است که نتواند از لطف پجا برست

خوام تو نکشید گر قتل مور شوی طعمه آں چو افندی بگور
بنالند از نیش زنبور گر ز دهن چو انبور مور الحذر
کشد دانه دانه بانبار چو خورد آدم و مسخ گرد ز خون
همالند در پاچنین بد دهن که نبرد و گردانه با از چمن
بروید از آل خسرمین صدمه شود و سیربس آدم گر سینه
بزن پیش از اید اسرمو ذیال که نرسد با حدی سر موزیاں
بکش مور و مار و ملخ بیدریغ که مانی با رام در خلعتیغ
میند از درتسلکه خویش را بایشارده جان خود خویش را
نباشد چنین مرگ ابدامات شهادت بود بلکه ابدی حیات

شب آہ شعلہ بار کشم صبح نالہ را
 بکنم سر این چین کہ فتد شور در فضا
 تا گر یہ و فغان من ازاں میرے ہر
 پیغام صلح آرد و اترار بروفا
 سوزم و گر نہ عالمی از سوزِ سینہ ام
 باشد میاں اگر چہ نگارم پراز جفا
 کافر بغیرِ کفر کردار خود ندید
 ہرچند بر صنم نہ چین و اشم روا
 لیکن اثر نمود بروہے دہے من
 آورد چوں زہر درے زلزالِ رہنا
 دلبر نہ یک پری است کہ تنہا غمش فرم
 از قاف در دلم بت دیگر گرفتہ جا

بر بود تا بہ غنچہ چو گلچین و خار ماند
 پیش دش ندید عناد دل بجز عتا
 گسترده دام دید چو بلبل رسید ازاں
 عاشق نہ باشد آنکہ بت رسید از بلا

گل گشت نازِ جسم از امیدِ وصل او
آتشِ فراق گرفت رقیبانِ با و غا

عالمیکم بود زین زن اکنون شدستین
پیشانی عروس ندارد و جسمِ صفا
لورین و آسین بخشم برین جبین
چوں چین کین زواید ازین جسمِ ابا
گفت ای سخن بود طرزِ جرمن بسوزدل
بهر پرتی پر زهم زینتِ نساء
ناپولین گذشت بدایِ سیاه قید
بعد از غروب او شده پاریس پُضیا
بس مرد بدر کرده بدر سرِ صدر آں
بر سینہ حسین نکم سرِ چالِ نسا
از ہند تا مراکو و الحجیر یا رہند
بنما ز زلفِ پر شکست گره غصب و
بے آبرو و دابرو و مود و نہ ساز مت
گرد و ز چنگ کا کلت پانڈی چری رہا

جمہوریت نمود چو با شرک اشتراک
اعلان آشتی بہ دول کرد روسیا
دل پس دہد نہ مرہ دلدادگان ار
گر راست است دعویٰ اصلاح دلہا
بگذار با بخار اسمرقند و خیوہ را
از روئے حق و وعدہ بدہ پجہ بہا
بنگر تفاوتے کہ بجاں مسئلت کنیم
آں را کہ بہر خال نمودیم یک عطا

بلغزدار پائے یار خود سر گلے کجا کزا ہوا نجنبد
بت بلند آہم ار برینہ دچگونہ آبایتد بکنبد
نمود خانہ خراب خشمش ز آتش آیانہ سقف لبند
چو خاک گشتم بکاخ رفتم نہ انقلابت بہرین

حاجت بہما شائے چمن ماند نہ دیگر
چوں درغسل یار گلستان یم

نشد نصیب اگر گوهر شگوفه و گل تو برگ زر در دختراں اچوز نشان شما

سوز و ساز

سرزمین کابل و اتمسار و اشجارش خوش است
 با شگوفه های گوناگون چمنزارش خوش است
 غنچه های نازک و گل های رنگین را دماغ
 بزمی دارم که در حب وطن فارش خوش است
 مردم سنگین و تابع در عروج و قربت اند
 در خروج و کرب و جس اشعار و غداش خوش است
 یک طرف یا جوج شیرد بر دگر ما جوج خرس
 سده اسکندر میان شاں چه کسارش خوش است
 علم و صنعت را مروج لر و بین مردمان
 بر رعیت این روش از میر مختارش خوش است
 از فروغ علم و عرفان جل بتوان محو کرد
 جلب خیر و سلب شر از مزارش خوش است
 از کابیف عمود سابقه در ایمنی
 زیر اگر آتش رعایه و قوادارش خوش است

فوج بانادر شجاعت پر زجوش و رعب شاد
از لیاقت اوج خواہ تحت سپہدارش خوش است

از مدیر بے نظیرش طرز محمود رقم
در تثار و عنبر افشان و گمبارش خوش است
از مضامین متینش خدمت دولت عیاں
نیز با ملت شغف از مغربدارش خوش است

بے مثال آندر مقالات و بمثلالات خوب
بدر پیکر یک شرق و غرب اخبارش خوش است
در سراجیوہ سفر شہزادہ نمہ نمود
سر پاش آور و سر پازربکارش خوش است

آسٹریا از قصاصش دفعۃً اعلام کرد
در دیانہ سرویا را سر سردارش خوش است
در شگوفہ نو نہالے را کہ بر کند استانج

انتقام باغباں از تیشہ بردارش خوش است
انجم و عدواں را اعانت فعل زشت است و شنیع
با رفیق ظلم ویدہ نصرت یارش خوش است

شد معاون روسیا با مفسدان سرودیا
 جرمنی با آسٹریا یک مددگارش خوش است
 عهد خود با جرمنی و آسٹریا فسخ کرد
 مرشد نصرانیان را نقض گفتارش خوش است
 بر اهلے ٹرپلی پیش تر چه ظلم کرد
 بهراٹلی روسیا ہی اجرہ کردارش خوش است
 کرد پهلو خالی از جنگ ارجسین و بزدلی
 در میان زلزله ها صیق و افشارش خوش است

جنگجویان چوں هم باشند بدخواهان ما
 چوب در دست عدد و حمله بر مارش خوش است
 مسلمان زار را با زور زرد کردند زیر
 آخراہل زور را ہم سرنگون سازش خوش است
 در گرفته بر بحر یورپ از توپ و تفنگ
 و زحباب آتشیں بر کافران نارش خوش است
 شد بهانه چوں سیاوش خون یک شهنزادہ
 این خرابی بر فرنگ از امردادارش خوش است

یک کروڑ افواج ہر دولت ہم آبد بچنگ
 یک لک آدم ہم ز ہندوستان دربارش خوش است
 روس و انگریز و فرانس و سروس و بلجیم
 مانٹی نگرو بہر این شرکت طرفدارش خوش است
 بلجیم اقتاد مابین دو سنگ آسیا
 صبر و استقلال ہے با شاہ افکارش خوش است

متحد در حرب جاپاں گشت با انگریز نیز
 ظاہراً از پاس عمد و لیک اسرارش خوش است
 پائے جرمن از خطا لغزید و بدون سنگوٹو
 پس مغولستان و تبت ہم بقدرارش خوش است
 چین و جاپاں ایشیائی ہر دو ہمکیش اندچوں
 پاک ارض بدھ و کانفو شس ز اغیارش خوش است
 آل گلولہ ہا کہ بر مشہد ز دست کفر ریخت
 از ہماں آتش بفرق روسیا بارش خوش است
 روس وحشی و رتعدی گشت متحبا و ز چینیں
 کز عذاب درد مند اصحاب سوارش خوش است

زار می زیر و بم زار و تزار و دسیہ
 زیر بم ریزی جرمن دیو پیارش خوش است
 بر مسلماناں مظالم چوں زیاد آورده بود
 نزد ایشان در جزائے آں ہم آزارش خوش است

اتحاد و ایستاد سہ سہ دولت ہر یکے
 با دگر در اختلاف و جنگ و چارش خوش است
 از دغا گاہ دروغا بر ترک حملہ می نمود
 در قتال با ہی یورپ گرفتارش خوش است
 چونکہ دیرانے بیت اللہ بر عم خام بود
 خانہ ہائے آں ز دست خویش مسارش خوش است
 کرگس آسائے شوند از لاشہ ہائے خویش سیر
 پائے در چنگال دیگر سہ بنقارش خوش است
 دشمنان با ہم دگر دست و گریباں گشتہ اند
 دوستان ہر یک بدگیر مشورت دارش خوش است
 ترکی و ایراں ز دخل غیبر گشتہ بے خلل
 حشمت و اقبال شانرا باز نکارش خوش است

مسلمے کنہ پا دشا ہی نصارے کرد عار
گشتن اسلامیاں آنا دوا حراش خوش است
 در مکافات تبائی مرا کو بر فرانس
 صد ہجوم حبر منی با فوج جبارش خوش است
 ٹیونس و الجیریا تکسب حریت کنند
 انتقال پائے تخت و بر سر دبارش خوش است
 تاعروس پیرس آرد جرمنی پس در کنار
 سعی مردانہ برائے وصل دلدارش خوش است
 آل عثمان را حمایت می کنند چوں آلمان
 از حمایت برلماناں ہم اطہارش خوش است
 هر طرف از قیصر آواز تشکر می کشد
 کافرے و از خدائے واحد کارش خوش است
 حق پرستی در مصیبت یاوری یا بد زغیب
 بہر نصرائی صالح مسلم انصارش خوش است

در اسارت ہندیاں را مدت افزوں گذشت
 بر اسیر آخر نظر از طرف جبارش خوش است

اختلال انگلش از مصر مصر در اختلال
 ارض موسی را بر استقلال اصرارش خوش است
 فوجہائے قاهرہ در قاهرہ با قدرت
 خشم بر عون ابیض شان قمارش خوش است
 غضب چوں بنود سالونیک یونان حریص
 نعرہ تھیں بہ زد ایسکو تھہ کہ اطوارش خوش است
 مذہب ما از ہمیں رہ داخل یورپ شدہ
 پس در نصرا نیت ملحق بگمارش خوش است
 بیشتر از جنگ ترکاں در حق قانع بگفت
 اطلس بلقان بلا تبدیل ناچارش خوش است
 ترک چوں مغلوب شد باز آمد از لندن صدا
 لشکر منصور را از فتح اثمارش خوش است
 انور الشیخ ز دزدان مال خود را پس رہود
 حملہ عمد اشکن با تیز رفتارش خوش است
 باز از کل دول تنها بریطاں شور کرد
 کز برائے ادریانہ حکم بگمارش خوش است
 پائے اٹلی در ژرپلی پیشک از ساحل نرفت
 مجلس انگریز را بر قبضہ اقرارش خوش است

دو ڈریڈناٹ مسلمانان کہ در تفسیر بود

چرخ طماع را از دادن انکارش خوش است

از ہمیز خود زنان دادند بیج یک جہاز

طرفہ اینکہ بہر شاں از دیور او زارش خوش است

منقعات و قائنات حانقات و ذاکرات

نصف بہتر از دل ہمسری ستارش خوش است

دو جہاز ہر من آمد در عوض بے اختیار

بہر شاں در دانیال آزر م و زمارش خوش است

پس در آب انداخت کشتی ترک حر با کرد فر

ہرچہ با د اباد عزم فتح ابکارش خوش است

دریا است گرچہ غفلت بس نمود اما کنوں

رو نہد چوں بر ہدایت عفو غفارش خوش است

در نظامش عیب ن بودہ و اصلاحش نمود

از خطائے تابے اغماض ستارش خوش است

ابر را کنز و نشرش در ارو پاستد محیط

بر ورقہائے پریشاں نظم امطارش خوش است

یک ہزار و سیصد و سی و چار سال تو
در محرم از اسیر این طرز اشعارش خوش است

سوز

رحمت ربّ جہاں بر کافہ ابرارش خوش است
عنّت انس و ملک بر جملہ اشعارش خوش است
یتبع الیسر المدید العسر و الکسر الجہاد
کر بلا کرب و بلا فردوس و انارش خوش است
فی الحیات المستعارة صار بطل باطلا
شہرت و ائمّ بعظمت حق اخیلش خوش است
یفزل السبب الزیاد فلا یزال علی الزیاد
خون سید را بجانش آفت و بارش خوش است
یرکما الشعم الثغید فذا یزید علی یزید
و ہمیں وینا سزائے جرح و اضرارش خوش است
اکبر الارحام صرعا اصفی القربی معاً
نزد سفاک نجس تکدیر اطہارش خوش است
سأل من فاء السهام بحلق معصوم دما

روح قاتل راز دوزخ سوز سوزش خوش است

املاک الظمء العشيرة والفرات بجنبہم

تشنگان راز آب کو تر عذب و اکثارش خوش است

لوقیل ابی نرآب علی التراب مصففاً

سرفسرازی ابد بر آل اکبارش خوش است

بات فی نوما التغافل والتظلم عمراہ

روزِ محشر با عذاب و غم سروکارش خوش است

ساز

مومن را مخلصی شاہ کراش خوش است

پیروئی سید و صحب صف و غارش خوش است

بیاہ شادی میں رداگانا بجانا ہے کیا

امت اسلام را پرہر سر دارش خوش است

رخصت عیش و طرب میں ہیں احادیثِ صحیح

در عرد سی اہل خانہ مست و سرشارش خوش است

ایک سارنگی دھننے ہے دوسرا طبلہ پٹے

یک بہ سرنامے سراید و دوبہ ستارش خوش است

عمر بھر ہیں کام کاج اور دنیاوی دھند بہت
 چند روز از دواج انسلے پیکارش خوش است
 خورم دیکار بھی مذہب سے بے پروا نہ ہو
 در ہمہ احوال قابو نفس امارش خوش است
 بن دکھاوے مخسر کے کھانے میاں سبھی
 ماندہ بر ہماں گسترده ہمارش خوش است
 پھموتے پھلتے ہیں محنت سے محبت کے شجر
 وز گل ہر رنگ و بو شاداب گلزارش خوش است
 اپنی زحمت سے جواں دولت کمائے شوق سے
 پس ز مال غیر و از مروت ہم عارش خوش است
 موتیا را بیل چنبہ رات کی رانی بھی ہے
 خاندان سرسبز از ہر قسم از لارش خوش است

گھر کے آئین معیشت میں صفائی اس سے ہے
 عقل آئینہ نمائش عقل ز نگارش خوش است
 ایسے گھر میں امن کا ہو راج عفت کا دلج
 خلص و باہمت و پاکیزہ دیارش خوش است

تاکہ نیک اخلاق سے ہو عزت و راحت یضیب

دائماً از مرد بر زوج خود ایثارش خوش است
دوسرے کے سکھ پیہ جو آرام جاں کر دے نثار

بر زنا شوقی نیک این وصف میار ش خوش است

مومنوں کو جب عصمت میں میاں بھی اوڑھاں

از فرس رافع عربا ترابہ ایثارش خوش است

باپ بچے پر نکالیں باپ کے سائے تلے

بہرا دلادہ جواں والد چہ عنوارش خوش است

جس کے منہ سے ہو ادب ظاہر ٹپکتی ہو حیا

از چینیں شاہے چو ماہے چشم دیدارش خوش است

چاند سے کھمڑے پہ دیکھو کالی کالی ہاریاں

خط دعوت لشکر شاہ را بر خسارش خوش است

ہے بصارت اور بصیرت میں قوی اور تندرت

در حیا پایاں چو زنگس چشم میار ش خوش است

ظاہر و باطن کی خوبی سے کیا محفل گو دنگ

حاضرین را از شغف بروجہ انظارش خوش است

نیک نامی جہاں کی حاصل اپنے صدق سے
 درلباس سرخروئی رشتے گلنارش خوش است
 پھبتی ہے زینت انہی روزوں میں ولما کو بہت
 درلباس تلوے زیب و بیچ و تارنش خوش است
 سر سے لیکر پیر تک زیبا ہے ولما کا لباس
 خوردہ گیر و دشمن اور زیر پزارش خوش است
 تارے آنکھوں کے ہیں پھرتے گھومتے اور کھیلے
 دور ماہر و شاہ بالا ہائے سیارنش خوش است

جنس نازک نیز بہر مرد انصارنش خوش است
 نصف بہتر از رجب ہمسرہ ستارش خوش است
 شادمانی ہائے شادی را چو تکرارش خوش است
 شکر شکر بخش حق را نیز تذکارنش خوش است
 آبرو و الفت و آرام جہاں کا ہو بقا
 زاب و حدت بر سر شود زنش بارش خوش است
 بد و جزر آب ماہ سے تاب اس کی مہر سے
 در بقا لیل و نہار از شمس اقمارش خوش است

منظرِ نسباً و صہراً و ہن اور ولہائے
 با شرف و اما در آخر گہوارش خوش است
 کلکہ راج و منقول الرعیۃ ہے حدیث
 تاجِ نوشہ را بقا از عدل و ایشارش خوش است
 قامتِ بالا علم و عمل سے سرخرو
 سر و قد و نخل و ثمر و روئے گلنارش خوش است
 ڈھال ہے سہرا کہیں منہ پر نہ لگ جائے نظر
 از نگہ بر غیر ہم گلہا نگہدارش خوش است
 چاند پر ہے چرخہ گاندھی کا جو کاتے گل کے ہار
 یا قطار اشعہ از ماہ رخسارش خوش است
 ہاتھ میں ہے جاں حریفوں کی پروئی بال میں
 میتوانش زد و لے الطافِ افراش خوش است
 بال ہیں تلوار سے بھی تیز گولی کی طرح
 باوجود راستی خط گمراہ دارش خوش است
 اس کے بالوں پر ہے سہرا موشگافی کا بندھا
 بال باز رزم و اکنوں کلاہ دارش خوش است
 لی شعاع لا شعور الشعر لوشعش الشعیر
 ذومعانی مال و مودر جمع اشعارش خوش است

اتفاقِ جوانی

لا ابالی جو جوانی کو کہیں اک ناز سے
 بے خبر ہیں وہ صلاح و عافیت کے راز سے
 اس زمانے میں غرور و سرکشی کی کیا دلیل
 جب قیاس و فکرِ سالم پر ہے خوبی کی سبیل
 گرچہ اوج غافل ہو یا سست اکدم کے لئے
 راحتوں کو چھوڑ ساری عمر بس غم میں جئے
 گر خطا اس وقت رائے میں ہو پھر اٹھنا کہاں
 پستی و ذلت میں دیکھے گا اسے سارا جہاں
 برخلاف اس کے اگر بہت کوشیوہ کر لیا
 اس شباب اور تیز پیری میں خوشی نے گھر کیا
 اک قدم بیجا جوانی کے نشے میں جو بڑھا
 قعرِ حسرت میں ہمیشہ کے لئے وہ گر پڑا
 صحبتِ بد سے اگر بے اعتدالی ہو گئی
 عشرت اور گھربار کی پاکیزہ لذت کھو گئی
 بے توجہ ہو جوان حالانکہ ہر فعلِ شباب
 منزلِ طیب کا ہو گا آگے چل کر ایک باب

سنگِ بنیادِ عمارت ہے جواں کا ہر عمل
 پیشِ بندگی چاہئے پیری سے پہلے بر محل
 بد خیال اور نیک نیت چہ شہِ موت و حیات
 ہوشمندی سے جوانی کی ہو طے ہر اک بات
 عالمِ طفلی دستی گواندِ صیری غار ہے
 کچھ نہیں پروا اگر اس میں صداقت یا رہے
 جس قدر ہو غور و خیرت ان دنوں میں ہے دمِ کم
 جب بڑھاپا آگیا کب ضعف لینے دیگا دم
 جس قدر ہو سعی و کوشش ہو انھی ایام میں
 بعد ازاں گزرے گی پیری خود بخود آرام میں

منسلکِ رکن کے موتی جب کئے اشعار میں
 باندھ ڈالے میں نے کچھ اپنے بھی رٹے ہا میں
 مزرعہ ہے نو جوانی جو کچھ اس میں بوؤ گے
 عمر بھر کا لوگے اس کو جبہ بھر نہ کھوؤ گے
 بلائے دھوپ کی اور مینہ کی بھی حرمت اٹھا
 پھر کلی کھل کر جہاں کا رنگِ دیو سے دل بھائے

غنچہ مرجھا جائیگا ہو گانہ گل سائے تلے
 کب پھلے پھولے وہ لڑکانا میں جونت پہلے
 نوجوانو آفتوں میں ہے درختِ فن گھرا
 عصمت اس کی ڈھال ہے ورنہ کھا گٹ کر گرا
 جتنی مدت بچنے میں سیکھ لو علم و ہنر
 اتنا ہی عرصہ زیادہ کھاؤ گے اس کے ثمر

جس کی سیرت ہو پسندیدہ جوانی میں اسے
 عمر ملتی ہے دراز اور نیز پر اعزاز سے
 شیخی مصلحا کا دعویٰ ہے لغو اے حدیث
 از روئے آیت اکھڑتا جڑ سے ہے جلدی خبیث
 طبیات اپنی جوانی میں جو کر ڈالیں تباہ
 وہ جواناں مرگ ہو نگے یا رہیں گے بھرتے آہ
 چھپنے سے انبیا کرتے رہے اچھے عمل
 تا ابد اصلاح عالم میں ہوئے ضرب المثل
 کَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا جب ملا عیسیٰ کو حکم
 یہودی بھی حکمت میں نہ تھے اس وقت تکم

گو د میں ہی بولتی تھی ہے خدا رازق میرا
نفخ روح پاک کا عفت سے پس شمرہ ملا

پیر دبرناہیں ساوی تابع امرا جل
پھر جواں بھی کیوں نہوں ہشیار و مشغولِ عمل
دن شباب اور رات پیری روز میں ہوں کاروبار
شب برات عیش ہو سونے کی لذت درکنار
خوابِ راحت جب میسر ہو کہ بیداری میں کلام
ہو چکے ہوں محنت و صدق و ہنر سے سب تمام
کھل گئی جب آنکھ اس کے بعد ہیں دن عید کے
آلف غام مدت اک دن کی منے پھر دید کے

مسلمون و مومنون و مومنات
تائبون و تائبات و عابدون و عابدات
مصلحون و مصلحات و مشفقون و مشفقات
صالحون و صالحات و سائحون و سائحات
مشفقون و مشفقات و حامدون و حامدات
مستجابون و مستجابات و مستجابات

ذاکرون وذاکرات وحافظون وحافظات
صادقون وصادقات وخلصون وخلصات
مردوزن رکھیں جوانی میں اگر بالاصفات
عمر ساری وہ رہیں گے مکرمون و مکرمات

نفی و اثبات

کسی کے حق سے نہ حق نے عطا وجود کیا
قوائے فکر و عمل خود ہی دے کے جو دیکھ
ازل میں تھا جو مشیت میں علم استقبال
ابد تک اس سے ہر اک شے کو بہت دلو دیکھا

بدن ہمارا نہیں اس کی کل سے ہم آگاہ
تمام کام یہ کیوں اس نے دیروزد دیکھا
نہیں سراغ ہمیں اپنے تن کے باطن کا
مگر کس مواد سے ہے اس کا مارو پود دیکھا
ہمارے ہاتھ میں تھا لقمہ جسم سے باہر
رہا نہ قبضے میں اندر جو نہی درود دیکھا

ہمارا دل ہے مگر ہر دم اپنی مرضی سے
 تڑپ تڑپ کے قیام اس نے یا قہود کیا
 ہمارے بس میں نہ آیا بتوں پہ آتما رہا
 خدا کے آگے نہ اس نے سرِ سجود کیا
 نہیں ہے قابو ہمارے نہ اپنا مالک وہ
 اسی کے بس میں ہے جس نے اسے بلود کیا

خطور خوف پہ اعضا میں سنسنی پھیلی
 صد دے پہلے میرے انھوں نے صد د کیا
 جدا ہوں غیر ہوں بیگانہ قلب اور قالب
 قضا نے ان کو مجھ آزاد کی قیود کیا
 اجل جو آئی گئی جان نہ ٹھہری ہم نے بہت
 دوا دارو و درمان و دم درود کیا
 نہیں ہیں ہم وہی ہے لا الہ الا اللہ
 ثبوت جبر سے نفیوں کے باوجود کیا
 مظاہر اس کے کرم اور غضب کے ہیں سب کام
 کہ ہم نے زشت و زیاں یا صواب و سود کیا

مصیبتوں پہ ہوا صبر موجب راحت
 جب انتظار کشائش نے غم زدود کیا
 الم کے خار ہیں چھتے ہر ایک کر وٹ پر
 اہل کی مل نے مگر تجھ کو گل غنود کیا
 نہیں خبر کہ کب اگلے گا آگ یا پانی
 ہر ایک شہر کے نیچے رواں جو رود کیا
 بہار میں بھی چلائی فلک نے بادِ خزاں
 جو ایک جھوٹے میں کوٹے کو خاک تو دیا

عذاب اب بھی اترتا ہے قوم غافل پر
 تیسز جس نے سدِ صالح و ثمود کیا
 رشادِ عاذر مانے میں ہیں اگر ان کو
 ہمارے ختمِ رسل نے خطاب ہو دیا
 حکیم مادہ طبیعت کو مان لے بے رحم
 ہمارے رب نے تو اپنے تئیں دود کیا
 ملے گا عقبے میں انعام انھیں جو جیتیں گے
 قرار دنیا کو ایزد نے کھیل کو دیا

نکال درد و بلا سے فنا کے بعد انہیں
 ریاضِ رحمت و نعمات میں فرد کیا
 ہمارے لطف و سخا و وداد پر چھوڑا
 یتیم و بیوہ و مسکین کو گر خمود کیا
 ملیں نہ مسلم و ہندو و سکھ جو خوش ہو کر
 ملیں گے خود ہی جوان سب کو رنج سود کیا
 دطن کی قوموں کو خالق نے جسم کے حصے
 دماغ دل جگر معارف و خدود کیا
 رضا سے کاٹ لو پھوٹے گی ورنہ زاری سے
 دطن میں پھوٹ کو پُر سمیت غدود کیا

خدا کی قدرت و حکمت کے یہ کمرشے ہیں
 کہ ایک خالق کو نصیرانی و یہود کیا
 ہزاروں سال سے ہیں موسوی ذلیل و غریب
 مسیحیوں نے فلک تک رنج صعود کیا
 جلیں گے عیسوی بغض و عناد سے دائم
 چنانچہ تو لوگوں سے باہم بہم و قدود کیا

یہ پیشگوئی قرآن ہے منکر و پڑھ لو
 دھرم کی ہٹ نے تمہیں صدق سے غنود کیا
 نہ لی یہود و نصاریٰ سے تم نے کچھ عبرت
 جو اعتراض محمد پہ اے ہنود کیا
 کرشن و رام کے بھی ہم نے گیت گائے ہیں
 سُروں سے بدھا و ناک پہ جوں سرود کیا

ہر ایک قوم ہوئی متفق عمل میں اب
 مزے سے ہم نے ہی جم کر پیا جمود کیا
 جنہوں نے فتح کی ٹھانی تو متحد بن کر
 فنونِ حرب سے افساد کو جنود کیا
 نصیب جن کے ہے نکبت تو منفرد ہو کر
 شمار ایک نے ہر دسرا حسود کیا
 مقابلے میں بقا کے جو سرخرو نہ ہوے
 عدد نے ضربِ قفا سے انہیں کبود کیا
 انہیں جماعتِ بیدار و زار نے لوٹا
 غرورِ جاہ نے تہا جنہیں رقود کیا

وطن میں قوم کو قانونِ شفع سے قائم
 حقوقِ حفظ و مراعات پر شہود کیا
 ملل کی روح و روانِ خضر صفت کے لئے
 وطن کے سبز خد و خال کو جسود کیا
 زمیں جو ملت فاتح کے خوں سے ہونگین
 مقرر اپنے وطن کی اسے حدود کیا
 قبائل اس میں جو بستے تھے حملہ آور نے
 تصور ان کو بحقِ اجنبی و فود کیا
 لہو کے مشک سے جس نے بسائی ہو محفل
 بہ غم و سوزِ حریت اس نے ساز غود کیا
 آتاریں اور طعین بچھائیں مظفر و منصور
 شکست یا لبوں کو جلا دے جلود کیا

مقاومت کی جو صرصر کے ساتھ قوت تھی
 شجر نے سیوے سے یا سائے سے خلود کیا
 عرب نے ضربِ زیرِ قلب کی نحوست سے
 وصول ترکوں سے لارنس بن سعود کیا

نیا زِ ضعف میں بندھوائے جن سے تھے پیاں
 ملا جو ناز انھیں ناقضِ عہود کیا

نباہوں و عدوں کو کس کس کے جو معے ہیں
 مجھے نفیضوں نے لے بستہ عقد کیا
 گرہ پڑی تھی جو تقدیر میں اسے آخر
 میرے ہی ناخن تدبیر نے کشود کیا
 ملا تھا رزق مجھے کم اگرچہ قسمت میں
 فراخ ظرن نے میرے اسے فزود کیا
 مبادا سر ہی اڑا دے غرورِ زہد کی تیغ
 زرہ خطا کو ندامت کو اس پہ خود کیا

سدا صراے سب ہی طوائف نے اپنے کارباً
 معاشرت میں پٹھانوں نے اک خمد کیا
 کسی کو بھیڑیا یا بھیڑ کی خصائل دیں
 دکھاؤ وصفِ علی تم کو گر اسود کیا
 دیا نہ جبہ و دینار حُب است میں
 خزانہ فقرہ دودماں پہ دود کیا

عزیزِ مفلس و عاری ہنس رہے غار ہے یہ
جو عز و فلس کو اپنی جدا نمود کیے

اے گھوڑے کا ترجمہ

پانچ ہیں گھوڑے کی سبقت کے نشان
شکلِ ہمت رنگِ رفتار استخوان
جوڑ چھوٹے گول سم اور نرم کھال
گامچی کے لیے چمچے دار بال
سینہ چوڑا اور چبٹی پشتِ ران
آنکھ پر نکتے کھلے کوتاہ کان
گردن اونچی دم گھنی شقوڑے ایاں
سیدھی ٹانگیں اور مضبوط کال
چودھویں تعریف چھوٹے سر کا چاند
دوسرے گھوڑوں کو جو کر دے گامان

پیشیری

درویش و شہ اخلاق سے عرفاں کی ساق سے۔ لایا ہوں سبز اوراق سے
نذر از روئے فنوں

اشرف در کرام سے احسن قوام سے۔ منظورئی پیام سے
گر مفتخر بنوں

انوار راغ رزم سے گل باغ بزم سے۔ اٹھائے علم عزم سے
دائماً تحیہ دول

چشموں کے جاؤں پاس سے گر چہ پیاس سے۔ پر آبرو کے پاس سے
میں سیر چشم ہوں

شاداب ہوں سحاب سے جب آفتاب سے۔ غیر و نکی آب تاب سے
پھر ملتس ہوں کیوں

بندوں کی بارگاہ سے اونچی نگاہ سے۔ اوپر نہ عرش شاہ سے
کیوں التجا کروں

اولے کا بدلہ

زلفوں سے اس نے میرا جب دل نکال پھینکا
 میں نے اسے اٹھا کر دامن میں اس کے ڈالا
 واں سے بھی اس کو ٹپکا تو میں نے اس کو لے کر
 غصے سے جی کے آخر دے مارا اس کے منہ پر
 گولی سے میرے دل کی اس پر لگی سیاہی
 وہ ہو گیا سیاہ رو میں ہو گیا سیاہی
 اب اس کی شکل بگڑی اور میرا جوش بیٹھا
 وہ لپکا میری جانب میں دور اس سے اینٹھا
 جھک مار کر جھکا وہ جب رنگ اس کا بدلا
 دل بھیج گیا میرا اگر پر خوب نکلا بدلا
 بھاتی نہ تھی کبھی بھی صحبت میری اسے جب
 مجھ کو نہیں گوارا اب صورت اس کی بے ڈھب

ترجمہ عربی

کیا تھا میں نے تجھ کو یاد جب نیرے میری جان سے
 ہو پیتے تھے ٹپکاتی تھیں اس کو تیز تلواریں
 تیرے دانتوں کی جب برق تبسم کی طرح چمکیں
 ہوئی مجھ کو تنہا یہ کہ ان کی چوم لوں دھاریں

ترجمہ پشتو

نہ کرتا جنوں گر میری رہنمائی
 مرا ہوتا مثل فلاطون میں گمراہ
 میں چنمہ وصال پہ مرتا ہوں خشک لب
 اندیشہ فراق سے برپا ہے تاب و تاب

بہشت اگر نہ ہو دیکھا کسی نے دنیا میں
 یہ اک مزہ ہے تیرے وصل کا بلا تشبیہ
 حاجت پڑی ہے قتل کی تیغ جفا سے کیا
 ٹمکڑے ہو اے شیر کا دل اک نگاہ سے

تیرے عارض سے عارض عارضہ شاید ہو سورج کو
 مداو کیلئے جیسے جو اس کے پاس جا پہنچا
 جو تو لے ساتھ تیری خوبیوں کے حسنِ یوسف کو
 ترازو کے لئے ہے آسماں پر مشتری نکلا

ضرورتِ دشمنی (ترجمہ)

کہتے ہو کہ دشمن نہیں کوئی بھی میرا
 افسوس میرے دوست نہیں لاف یہ زیبا
 جو فرض کے میدان میں صداقت سے ہوا ترا
 لازم ہے کہ اشرار بنے اس کے ہوں ادا
 دشمن نہیں دنیا میں اگر کوئی بھی تیرا
 جو کام سرانجام دیا تو نے ہے تھوڑا
 تو نے کسی غدار کو پہلو پہ نہ مارا
 تو نے کبھی کاسہ لبِ خائن سے نہ ٹپکا
 باطل کو عمل نے ترے جب حق سے نہ بدلا
 بزدل ہوا بے شرم بہا بازی کو ہارا

وطن

مواوِ بدن بادل و جاں وطن ہے پناہِ اخیرِ ہر انساں وطن ہے
میں صحرائے غربت میں مجنوںِ بکریں میرے گھر میں لیلے مہاں وطن ہے
میرا یا رکھلاے یورپ میں ابا ہنودِ موڈب کی اماں وطن ہے

چھڑائیگا رادوں کے ہاتھوں سے رانا جو سیتا کی مانند نالاں وطن ہے
تسلطِ حکومت میں ہو جسکو حاصل اسی کے تصرف میں بیجاں وطن ہے
کھالات سے مقتدر قائدوں کے اشاروں پہ افتال و خیزاں وطن ہے

عرب سے عجم تک کوئی ملک بھی ہو تمہارا گروہِ مسلمان وطن ہے
مگر آب و گل جس سے پہلے بناتن مقدم وہی سب کاشایاں وطن ہے
میا دین ہند و جبالِ خراساں تمہارا یہ سب قومِ افغان وطن ہے
محله سے قریے سے قصبے سے کینر ممالکِ تنگ اپنا یکساں وطن ہے
مگر پہلے روشن ہو جائیں گاؤں تو پھر خود بخود ہی چراغاں وطن ہے
جو گھر پاک ہو ہر گلی ہو مصفا تو خود رفتہ رفتہ گلستاں وطن ہے

نشیب و سرازِ علو و تواضع ہوں جس سرزمین میں وہ دنیا وطن ہے
 نمونہ ہے یورپ کا یہ ایشیا میں ہر اک رنگ و بو سے درختاں وطن ہے
 سرو جان و سیم و زرد علم و فن کا مناسب طریقے سے داماں وطن ہے

کریں کیوں نہ اس کی ترقی میں کوشش مسلمان کا جب جزو ایمان وطن ہے
 مگر اخلاق و آداب سے ہومزین تو تم سے مشرف جو انان وطن ہے
 تمیز و ادب سے ہوں فرزند عاری تولد سے ان کے پشیمان وطن ہے
 مہات سعید و حیاتِ شقی سے مساوی ہی دو نوپہ گریاں وطن ہے
 ہماری جہالت سے ملت پریشاں نفاق و جہل سے ہر سال وطن ہے

جو غربت کی سو بھی بدر گھر سے نکلتے سدا چیرنے کو گریباں وطن ہے
 نہیں قدر کرتے ہم اسکی حضریں سفر میں ہی یاد غریباں وطن ہے

ترجمہ پیش تو

قابل اکھاڑنے کے ہیں پودے تیرے گلاب
 جاڑے جو آدھے گزریں تو دیتا نہیں ہے پھول

مانندِ یارِ رنگ تیرا ہے جو اے گلاب
چھڑتا ہوں اپنے پاس تجھے اسلئے لئے

گرتے ہو دوستی تو تمہارا ہوں یار میں
کرتے نہیں تو اور نے بھی مجھ کو ہے کہا

منت ڈالو ہاتھ لڑکے کہ تم ہو گے گنہگار
خنجر ہیں لمبی زلفیں مری ہو گے تم حلال

خیبر ترانہ اور ہنسی بندوق کی صدا
دے مارا راہ جاتے ہوئے مجھ غریب کو

آنکھیں تری پستول ہیں گولی بھری ہوئے
گولی بھری پستولوں کا مارا ہوا میں

جب پھر سیاہ بندوقوں نے تازہ گلے کئے
سینے سفید کندوں پہ مردوں نے دھرنے

کردے مریض دوستی جب تندرست کو
اچھا بھلا ہوں خواہ مخواہ میرا کیوں بنوں

دل مرا مانند ڈھیلے کے ہے نازک اور نرم
ہے ہلاتی اس کو لکڑی کی طرح بادِ سحر

آیا شمال سے جو نیا بادشاہ ہے اب
لیتا ہے باج زلفوں کا ہونٹوں کے پیشکش

شام و سحر فریادِ غم۔ بے خال پیشانی نہ ہو
بے یار نہ ہو خوب رُو
خفیہ خزانے ہوں کہیں۔ بے اثر دہاوتے نہیں
ہیں پھول کانٹوں میں رھیں
باہم لگیں زلفوں کے ناگ
لگتی ہے میرے دل کو آگ

ہیں گھر ترے ویران پڑے
ہیں ملک ہاتھوں میں غیر کے

پھونکے جو اسرافیل صور
 دریا ہوں خشک پہاڑ چور
 حکمت کی اس خفگی میں لاگ
 لگتی ہے میرے دل کو آگ

غزل

عقلمت نے تیری دل بت ظالم جلا دیا
 اس سوز و غم سے سینے میں میرے جلا دیا
 قلبین فی جون الرجال میں نے غلط کہا
 بقا ایک دل سو عرصے سے اس کو لٹا دیا
 غارت گرا اس کا تیرے سوا اور کون ہے!
 لوٹا دے گر تو گویا کہ مردہ جلا دیا
 در نہ گلہ نہ کرنا کہ اس کی تپش نے دل
 تیرا بھی اک کباب کا ٹکڑا بنا دیا
 پامال جس نے سوختہ دل بے خبر کیا
 سمجھا کہ اس نے شکر کا شرارہ دبا دیا

جب ابراہہ و نالہ نے برسیا یا انتقام
 چلا اٹھا کہ اس نے تو مجھ کو ڈبا دیا
 پنسل سے تھا لکھا جو بیک مالش ربر
 نام و نشان سب عہد کا تو نے مٹا دیا
 غنچہ دہن صدا سے کلنی کھلنے کی سحر
 بولا کہ میٹھی نیند سے بائے جگا دیا
 تیرے ستم قفس میں بھی صیاد کم نہیں
 اب آب و دانہ ویسا بھی تو نے بھلا دیا
 آفت پڑی ہے گل پہ جو بلبل نے شاخ سے
 شور و فغاں میں گھونلا اپنا اٹھا دیا
 مرجھا گئے ہیں باغ میں کیا پھول اے اسیر
 ڈیرہ قفس میں اس لئے تو نے جما دیا
 جلوہ بلا حجاب دکھا از براے حق
 جس نے تجھے جمال صنم بے بہا دیا
 تا حشر رہوں چشم براہ قبر میں بھی میں
 نرگس کو تخم اٹک نے میرے اکا دیا

ترانہ دہشتانہ

زُمُونِ زخِیل شاہِ ذیشان
 چہ غازی دی بی مثال
 وملت تہ دافغان
 وچنبیل استقلال
 قانون وائین - جوڈکی لہ روسے ددین
 رفناہ رپارہ دمسلمانان
 داسرنگہ سرور - سخی او دلاور
 کلہ ولید لے افغانستا

نہال دعلم و فن
 کبنینا وہ پہ فہم و کمال
 پہ مزرع د وطن
 پہ ڈیر خرشح د مال
 شتہ بنا خونہ - پانڑے نر رغونہ
 سرے سولہ خاک بلند

په خه شادابی - او خه شتایی
سوترنهر و دیورپ شترگند

ثمرات د علم و فضل
زمونر شاه عزیزا د لو
وکی په عدل بذل
په زامنوا و لمسو
عسکر ماهر - فاتح و قاهر
دفع کونکی د دین و دینمن
ثول سرعیت - عزت و ثروت
رادوړی له امن په لمن

وداد او اتفات
هرملت سره د جوار
په غیرت او بی نفاق
زمونر د می را شعار
د هر ملک افغان - پښتادی یگان

لری نه فرقه خاص عام
 دهر حای مسلمان - وارځه سره اخوان
 چه دین عند الله الاسلام

مؤسس د دے اتحاد
 زمونږ شاه دی لمرضهیر
 صدر ان په حکم و داد
 هغه غندی نکوی تدبیر
 زمونږ شاهنشاه - تر ټولو شاهونه ښه
 هم خیر الملک دی ملت افغان
 شجاعت ذهانت - حیثیت دیانت
 نسته بل هیڅ ملت څخه په داسه

ممالک د گرد زمین
 په میو، و آب و هوا
 په کانونو و موقع متین
 لکه ملک موښو پید ا

زمونبز حق مذهب - پرکلو دینوا غلب
 وطن مقدس مووکی معسور
 په علم و تدین - هلو و تمدن
 تردولو زمونبز دولت و سی مشهور

سبه نومرد زمونز پادشاه
 خورا لوژسی اورو بنان
 عمری له قوت او جباه
 سی اوژدپه ژیر عمران
 تل دهغه سلطنه - ځکه سره له ظنطنه
 ورسی و تر قیا توتنه امین
 عدو باندي دمدمه - دوست لره زمزمه
 نصیب و گرزوی نخبنتن - آمین

الله الله خه لذت غذا لری
 خوند دا هسه کوم یو غذا لری

جد و کہ جہد و کہ نعمتوںہ واخلہ
 زرو کہ سرور کہ جنتوںہ واخلہ
 زمونہ ٹینگے اوکلے قلعے او قصرونہ
 جگے پہ زروس و کیسبن ترا آسمانہ
 شینے سپینے سپیرے او تورے غرونہ
 ساتو مو او ساتی دوئی مونہ غاری یشتانہ

دو چو و نو زڈہ و چادہ بھاس او باران پہ باغ رالا
 چہ گرد دنیا پہ تاملین سی پہ شہ گڑھی دے ووائی واد

برئی دے مل سی علم دے پور تہ لوش دے نوم سی سرہ لہ صلت
 رنژ اورک می دھفونے سترگی چہ عیب وینی ہنر لہ علت

پہ ٹولوا نوار وڈک لہر موجہ را وخیتری پہ منتظر خان
 ستا و سپور می تہ خلق گوری نہ وینی داختر ہلال افشا

پنجابی انب

کھان پین بیج لاؤ شُرف بہتا نکل نہ اچھا مٹھا
 طیب پیٹ سواداں والا انب چوپ توں مٹھا
 کج شہت جیا نہ گڑ منگر نہ گٹک ای مارے دند
 رتی ک ہووے کھٹا میخوش کر دیوے آند

نہ رسا ای ہووے گاڑھتاں نہ ہووے چھلکا ٹٹا
 وٹخ دوتاں دے چوپن والے آنہ جاوے ٹٹا
 بھسمون ویلے پھس کے تیرے لیڑے دی نہ لیڑے
 جے دھار کسے تے جاپئے تاں ہو راسی پے جان چھڑے

چھلکا پتلا کر لا ہووے کوڑا دی نہ دھارے
 نہیں تاں چپٹن ویلے رہنار سا کڑتن مارے
 ڈوہک نہ ہووے تیز نہ تیزاب دانگوں لگے
 گٹک ہووے چھوٹی جیہڑی پتی جی پئی لگے

صوف اے پھار شیم دا پر دنداں وںج نہ آوے
 جے اک تاروی بھس گئی تاں رنگ وںج بھنگ چا دے
 پیل توں چنگا تبکا جیہڑا چھکے وںج لاہیا جاوے
 سب جاو یگانہ کج چ وںج گڑ کے سٹ کتے جے کھاوے

جھڑیاں کھاندا مسک رے پر بانس بُری نہ آوے
 کتے دن ای پیاروے پر سٹرن وںج کدی نہ آوے
 بکری دے گردے جڈا جیدے چوین وںج سکھائے
 جے وڈے دا چا اے کٹن دا کھر بوجھ لیکے کھائے

گر می خشکی دھپاں دی تاں گھٹا وی گھٹ دھوے
 بھدواڑے نوں لوڑ کچی لستی دی نہ ہووے

ہریائی دے نال پلتن لالی جیاک صوطا را
 گنتی سولاں آنیاں دی اوٹھن ٹھن دوے سنا
 اے سولاں وفتناں کٹھیاں نا درکتے ای پیدا ہون
 انب اللہ دا شاہ اے جیدے کج گن عتقا ہون

منڈے کڑیاں باکڑیاں کھان انب نہیں جدا چھا
 انبچو راجا رمر با چٹنی بھواں بنالے چھو چھا
 انب رسا گڑ بنا اُدھم دھولا تازہ سٹوپکالے
 آئس کریم شح پالے جاں انب پا پڑ بیل سکلے
 مگر وی کھاندے گنگا کے تے جے ہوئے وڈی
 بندی کھر کھری پلی تاں چھچھ ادھی جے جاوے وڈی

مندے اسی چروکنے آئے قیدے ایدے پکے
 اکھیاں تیریاں ہن کھلیاں جد وٹمین انب بچ تنکے
 وڈا نیں توں بچہ ایں جد دھرتی تیری آئیں
 انب چون توں سنگد کیوں ایں تیجہ دا اے نیں

سلطان محمود دا غزمیوہ تاں غالب و امجد
 اَنْبَيْتَهُ اللهُ نَبَاتًا حَسَنًا دِی رَدَن

غزل

وفا و الفتِ افغان ز بس در طبع و خود دارم
 خیالِ مگر کسے دارد شغف بر حُبِ او دارم
 چسان ممکن بود از صافی آئینہٴ قلم
 کہ عکسِ مہرت اندازی و تاریکی ز تو دارم
 چگونہٴ عدل و احسان جا بُزائنگار و چنین خصلت
 کہ نے با وضع بد غرض و نہ پرواے نگو دارم
 بسی و صبر و ہمت کار باید کرد تا آخر
 بآن مقصد شوی و اصل کہ من ہم آرزو دارم
 نخیزد تا کہ انگشتِ تعرض سوے تو ہرگز
 تمنائے وقارت بہرِ پاسِ آبرو دارم
 نمازِ طاعت و ایثار و جد و جہد مے خوانم
 آبِ غیرت و صدق و شکیبائی و ضو دارم
 صفائے ظاہر و باطن بوجہ احسانت باید
 نگاہِ معنوی بر شکلِ در و زلف و مو دارم

بغیر ساقی صانع چه عشرت در جهان باشد
 ولو بالفرض بر طرزی روا جام و سبو دارم
 بدون تو پیرا گنده است نظم مکن و نماوا
 بلا شمار و گل حاصل چه به گرچه باغ وجود دارم
 اگر بیله گریبان کرد از غم چاک چون مجنون
 بنگاه آمد بمرز گانم که چشمه بر رفو دارم
 بتش آرائش افس کنار دامن پاک است
 بآب عصمت از داغ و ساوس شست و شودارم
 چو بر بالین من نبیند لوح سنگ مرمر را
 بنگینی کم آیم گر پیر باش ز قو دارم
 غزل خوانی و گردن بند افغان را نمنه زبید
 بر اے نطق معروف و شهادت یک گلودارم

ترجمہ

حاجت بہ تماشائے چمن مانند نہ دیگر
 چو در بغل یار گلستان دیدم

تغزل

چنین دارد تسلط بر دول دست تداولها
 که مرزے خار ہاروید بمرضی اش گلے گلہا
 صدائے بوم و بومب نوپے آید از آن بومے
 کہ دی دیدی ہما آنجا و خوش انعام بلبہا

چو زالی گیتی آستان از آب کابل باشد
 بے زائید رستم ہا کہ پروردند زابلہا
 عروس شہر باغزی کہ در آفاق شہرہ بود
 زخر کاران اندر در کنار اندر شدش جہا

امام فخر رازی در ہرات آورد نوع نو
 کہ زمید سفرۂ تفسیر را راز متقلہا
 جواہر کشف میگردند کافی نیز قرآنی
 مصلائے شہیدش شاہدش بر تجلہا

بجان شیرعلی در هجده نهر انداخت آب و تاب
 کشاد از ارض باب العلم باروح تخلیه
 فتادام ابلاد بلخ در پیری بویرانی
 ز فرزندانی نا اهلش چو صادر شد تکا هلیا
 سلف از فنِ عمرال ساختندش قبه الاسلام
 خلف بنیاد آن کنند از جهل و تکاسلها

چو گل شد شمع شاهانِ قدیم از محفل دنیا
 سراج ملت و دیں کرد گل با صد تشاعلها
 چنین قیمت شناس گوهر علم است کاهلی فن
 ز نقدِ قلب می درزند و در مدحش تکیلها
 چراغ دوده پاننده خاں پاننده تابان باد
 نگاه نورِ سما و ارض دارد از تمام فلها

بگیر از پیش فرصت راز پس ناید بدست تو
 که باشی در این پری سر کل جبینش پرز کا کلها
 توجه کن بشوق و ذوق بر فوج ظفر موجت

که طبع و وضع جد و جهد پذیرد تعطیلها
 بمیدان غزا معروف سبقت در جهان بودی
 همه مصروف پیکار و تو بیکار تعزله‌ها

بنی احمد دم اسود بسودای سراسر سود
 کشیدند از رگ جانها و نوشیدند چون ملها
 بهفت اندام شان نشتر حکیم با سلیقه زد
 زخون دریائے شد جاری کز ازل گزند با پله‌ها

همه اقوام افغانی چو انگشتان یک دست اند
 هزاره ها و ازبکها و تاجکها و قزلباشها
 قبائل جله یکسان اند و در خوان اسلامی
 تفاوت دور گرد و از انا مل در تن و لپها

نه سرگردان هر دمی شدم ماینی شعرم
 قفس انگیخت افغان را بر آهنگ تنه‌ها

”بابر بعیش کوشش کہ عالم دوبارہ نیست“
 بکوشید بابر بآن عیش فانی کز و شد فنا یک دربار ثانی
 بگردان عنانش سوے باغ بابر بکابل اگر اسپ عیشت برانی

ترجمہ
 حسن ذاتی از تکلف شد بری
 در قبائے گل گلابہ تون کجا است

معنائے یوسف

دیوسفیہ از رو نخوت ذلیل شد
 آدم ز عجز و علم صفی و نبیل شد
 از یوسفک ایمن و مخلص مدام باش
 ز اخلاص و امن کس نہ جریح و قلیل شد
 ہزل و غر یوسفلمہ نیز ز دہیچ چیمہ نہ
 از شور و شر شریف بہر جا ز ذیل شد
 مایوس فخر بر تو کند کز عنایت
 از چاہ ناامیدی بجاہ جلیل شد

یوسف بنام خود کہ بہر بیت شد عزیز
از سیرت و سنجہ بحال جمیل شد

گر نذر و فکر فردا با غم ہمسایگان
بر چنین حیوان مطلق آشکارا لعنت است
یا الم بر در و خویشاں در جہاں یا رنج خویش
ہست گر آرام کامل بہر کس در جنت است
عسرویسر و سوز و ساز ما چرا تو ام شدہ؟
در جواب آن زبانِ فلسفہ در لکنت است
و عاے عود

بگسترانیم دل بر اے کزاں بکوے تو باز آئی
بخانہ تیر و تار بے تورخ منور دگر نمائی

بغیر روے تو ملک شب شد ستارگانند گر چہ رفتاں
ہمیں در خشنڈگی انجم شد از غیاب قمر نمایاں
ضیاء بدر کمال و جدت بیار پس در وطن پیشاں
جبین و چشم و دلِ غلاقی شود چو روشن زماہ تاباں

ز صدف و وقت بے بهایت بقطره نظم گشت ایما
ز اشک اقلام ورنه میشد رواں ز نشر فراق دریا

نفی و اثبات

بحق کس نه بکس حق عطا وجود نمود
قوائے فکر و عمل نیز داد وجود نمود

مظاہر غضب و رحم اوست جسده کار
کے چو زشت و زیاں یا صواب و سود نمود

برون جسم بدست تو بود لقمه دلے
ز قبضه رفت چو آن اندرون ورود نمود

مبادا تیغ غرور در ع زند بر سر
زره خطا و ندامت بران چو خود نمود

قتاده بود بتقدیر گر گره آخر
ہیں دو ناخن تدبیر مش کشود نمود

رسیده بود بقسمت اگر چه زر قلم کم
فراخ حوصلگی منشش فزود نمود

بمشک نافه خود ہر کہ محطش افروخت
سوز بسوز حر لیاں چو ساز عود نمود

وزید باد خزان در بہار نیز چنان
کہ ناگہ صرصر آن کو ٹٹہ خاک تو د نمود

بعادِ عادیِ عدوانِ ہر زمین و زمان
خطاب ختمِ رسل بر ہڈے چو ہود نمود

باہل اہرن افتد عذاب از یزدان
ہمیشہ لیک جدا صالح از شہود نمود

مستیِ حسرت

ہر چند میسر و شتم ارزان بد کہر بایان
مرجان و درجان را بجوے نمیخرد کس

در ہائے فن بکاغذ سقتم بجائشانی
نہکنند قدر و قیمت نبود چو باخشد کس

در مریقہ تنوع شد جمع رطب و یابس
از مردمان غافل بہوس نمیبرد کس

فوجِ غنوم ناگہ آورد تاخت برین
ایں حملہ راز جانم بارے نے برد کس

از فرط کار و خدمت گنام و مفت مردم
از ظالمان جاہل عوضم نے مرد کس

با پاس آبرویم از چشمه تشنه رفتیم
 بے آبی کسے را بے پل نکر در د کس
 سر گرم دست کارم منت ز کس ندارم
 آتش چو پیش باشد نگرین دانه برد کس
 در رو برویم آید گر صد بلند پرواز
 با وصف پستی من بر تر نئے پر د کس
 بر عاجزاں چو شیراں افتاده روبه نشان
 گر گمان چاق و فربه گاہے نئے در د کس
ہمت و استقامت
 سر بر طریق راست نہ در شد خواہ باش
 ز افتاد گیت توشہ کن و رو براہ باش
 بر روی آب رفتن خس عزتش نداد
 با آبرو نشین و بھگین و جاہ باش
 چون کف سبک گردد بسط و عمیق رو
 در دار آب دار بزیر میاہ باش
 طیر و پری و باد بحکم خدا روند
 محکوم امر حق شو ویر جلہ شاہ باش

گر در هوا پری ز پرندہ نہ برتری
مغلوب کن هوا و سلیمان سپاہ باش

یا میر شو برم شہان یا بجنگ میر
یا سربنگ در دہ و یا با کلاہ باش
آمادہ ساز قوت حرب و رباط خیل
از بارگاہ بگسل و در پائے گاہ باش
تا در ظل مقام محمودیت رسد
در سعی روز و شب بد عساتا پگاہ باش
اول مقاومت بنما با عدوے حق
پس منتظر ز صبر بنصر الہ باش
مانند کوه سخت و موقر بکافران
بامؤمنان رحیم و فردق چو گاہ باش

یک بازویت بگردن ظالم نکلندہ مشیت
بادیگرے ستم زدہ را پناہ باش

چوں تخم سبز گشت خودش میشود خراب
 آباد ساز ملت خویش و تباہ باش
 گلبن ز گل ندید شمر غیر بار و خار
 گری محسنی بجل جفا در رفاه باش
 تو از نسیم خُلق گل عیش خلق را
 گن تازہ و زخار جفا پرز آہ باش

در صیغه خدا دل خود را برنگ زن
 جامہ سپید بر تن تو یا سیاه باش
 زلفِ فتن چو تیرہ کند روی دہرا
 تو در میان نور محاسن چو ماہ باش

رضوان چو بار داد بے صمی بانی ساز
 باناز دار گفت کہ اے بے گناہ باش
 صیاد باز رشتہ بپاکشت بے شکار
 ضائع نمود خلق تو یارب گواہ باش
 انداخت است ظالمے اردر قفس ترا
 از رخنہ ہاش قانے بایک نگاہ باش

تقناعت ۱۳۱

نئے بینی از حرص شکل بھی ز کنہش و بے بایت آگہی
ترقی بخوہی اگر بے کمال سوے بام بے زینہ مے جہی
حریریں علوم و رنگردی بجان ہمہ عمر تو بگذرد در کبی
پس از فضل شوط مع سستی کہ جلوہ کنی بر سریر بھی

رقیب است از علم و قوت عزیز بضعف و جہالت تو اندر بھی
بکشور کشائی بکوشش ازہنر ز شاہی رسی تابشا، ہنشنہی
تو قانع بملکیکہ درد مست تست بشو و بشود دست ہم از شہی

تقناعت بود جد و جہد تمام بانجام خیر و شرش تند بھی
میان مساعی بلا فکر و یاس بر آفت ز تکبیر دل سرنہی

ز بلع ممالک طمع شد زیاد طعام دگر خواہد از فرہی
سنان تیز بنما با سنان حرص ز آزار و آزش سپس مے رہی
عساکر بکش با سلاح و صلاح کہ گویند اہل جہانت زہی
بکن پاک ارض از خرافات کفر سما ہم سراپد نوائے خبی
پس آسودہ در سایہ عدل و ان شود خلق از لطف ظل اللہی

طبع داریم از حق که داخل کند بجنت چو گشتیم از گمر ہی

چو خسار سببت پدید آوری نماید مریض تو روے ہی
 ز آزادی و راستی ام اسیر بگل پائے بند است سرو ہی
رنک جنگ

سیران گمان که گمان چین - بدو تیرا بروان از کین - بمکان بماند خنیں مکین
 کہ نکرد و عمل سہمگین
 بطلان کشتہ حب تو - بت آہنیں دل تند خو - نرود طیب ز جستجو
 پئے حب کشتہ آہنیں

نخورد بدرد برائے دا - بخورد ہزار اگر دوا - پذیرد این مرضش دوا
 نہ بدون نسخہ انگبین

نہ غسل کہ میچکد از گس - ز دہان غنچہ متوش نفس - چو کلام شہد او یک نفس
 شنود شود ز غمش این

ز جمیب حدت و حرّ خو - ز حکیم فن حدید او - برود چو در ضرر عدد
 بسے رو نہد ظفر نبین

چو برستم ازستم صنم - بوناز رستی دم زخم - کہ بدستم از بنہ برکنم
ہمہ دستہ ہائے عدو دین

بیدے گریٹے ہسلکے - بدگر تنگ محرکے - نگذارم از کفرہ یکے
بیسار و قلب نہ دریمیں

بگد ز نازت و ناز کی - چو گذشت مدت کو دکی - کمرت ببند بچا کی
کہ رسیدہ خطِ تونارین

چہ خطے ہر اول آں سپاہ - کہ بوجہ احسنے بے ماہ - بگرفت عارضِ پرسیا
خفت القمر بسر زمین

بصفاے پاکِ لبس اشد - ہمہ حرف و خط چو بدرود بکنند جلاے قدیم رو
کہ ز پیش پیش شود حسین

بحریف حرف چنیں نہی - کہ ز حرفتِ حیلہ اور ہی - بکلام زخم چنیں دہی
کہ خودش بگویدت آفرین

یونادر آمدہ جرمنی۔ بضیاء السلوہ سنی۔ بصدائے گلہ صد منی
بقضا است روشنی وطنین

بصلاح رافع آلمان۔ بصلاح جامع مسلمان۔ بصلاح بر سر مجرمان
بسناروند چو فاتحین

علی مثلث از اقتران۔ سراہل تثلیث جہان۔ بنمود بے نشہ و نشان
برکت درین حرکت بین

چو غزالم از سر زلف خود۔ گر ہش ز لام او وا کنند۔ بر ہداسیر ز دام خود
غزلش شود بغزاقربین

حربان و دربان

بر پشیمانی ویشب نم بچشم ہم نبود
لاحجم بر غنچہ دل صبح شبیم ہم نبود
آفتاب از سجده شب گشت تابان و بلند
سرنگون شد پس ز سمت الراس چون خم ہم نبود

عید ما و ہم محرم در چنین حالت گذشت
 موقع شادی نیاید فرصت غم ہم نبود
 تازیانش صید میگردند آہوے ختن
 بہر قلم از زبان کلب مرہم ہم نبود
 چشمہ چشمش روان گردید بر یک آہ غیر
 بر فغان و نالہ ام در چشم او نم ہم نبود

از نسب برتر ز شاہم یعنی از اول فقیر
 این کما لم بہر ابراہیم او ہم ہم نبود
 نسبتہ چہ پای اسمعیل را بادست حق
 آبروے آدمی مانند زمزم ہم نبود

کفر چون برخاست از کعبہ سلمانی کجا!
 دل چو ضعف آورد طاقت در سرو فہم ہم نبود
 بود وقتہ فاتحان سر میکشیدند از عرب
 مانع اقدام شان کوہے کجا ہم نبود
 ز اتفاق پختہ رخت و گل ایوان شد بلند

بوغادر آمده جرمنی - بضیاع اسلحه سنی - بصدای گلہ صد منی
بفضا است روشنی وطنین

بصلاح رافع آلمان - بصلاح جامع مسلمان - بصلاح بر سر مجسمان
بسناروند چہ فاتحین

عمل مشدث از اقتران - سراپا تشکیل جہان - بنمود بے نشہ و نشان
برکت درین حرکت بین

چو غزالم از سر زلف خود - گریزش زلام او وا کند - بر ہداسیر ز دامن خب
غزلش شود بغزاقربین

حربان و درمان

بر پیشانی ویشب نم بچشم ہم نبود
لاجرم بر غنچہ دل صبح شبیم ہم نبو
آفتاب از سجدہ شب گشت تابان و بلند
سرنگون شد پس ز سمت الراس چون ہم نبو

عید ما و ہم محرم در چنیں حالت گذشت
 موقیع شادی نیاید فرصت غم ہم نبود
 تازیانش صید میکردند آہوے ختن
 بہر قلبم از زبان کلب مرہم ہم نبود
 چشمہ چشمش روان گردید بریک آہ غیر
 بر فغان و نالہ ام در چشم ادنم ہم نبود

از نسب بہتر ز شاہم یعنی از اول فقیر
 این کمال بہر ابراہیم ادہم ہم نبود
 نسبتہ چہ پای اسمعیل را بادست حق
 آبروے آدمی مانند زمزم ہم نبود

کفر چون برخاست از کعبہ سلمانی کجا!
 دل چو ضعف آورد طاقت در سرو فہم ہم نبود
 بود وقتہ فاتحاں سر میکشیدند از عرب
 مانع اقدام شان کوہے کجاہم ہم نبود
 ز اتفاق پختہ سخت و گل ایوان شد بلند

در بدر میگشت خاکش چون بهم ضم هم نبود

علم آموزید و شد اعلا و افضل از ملک

در نه با شیطان مساوی قدر آدم هم نبود

واقعه بر کل اسما گشت حاکم بر همه

او فتادیم از خلافت علم چون کم هم نبود

دلربا بم بر فرنگ است از دم توپ و تفنگ

فرصت جنگ از بم چنگ در با بم هم نبود

مستجاب الدعوتی را شاه کابل عمر ولیست

گفت نزدت یک دعای بهر دردم هم نبود

گفت علت را بود باعث ستم بر بیگسان

گو بسجنت یک اسیر غیر ملزم هم نبود

بیگنان را رانید و ترحم پیشه کرد

پس مرض بر تن نهاد و بردنش هم هم نبود

تو دشوخی و خشم و غیض و غضب من وزاری و جان رسیده بلب
 بزرگان چو از جہل خوردان شوند نمانند ہرگز بجائے ادب
 چو خوردان زہینش بزرگان شوند بود پاسداری از ایشان عجب
 پیستی و خواری ز پا آسدم بسرا این رعونت چرا بے سبب
 بسختی چو فلا دینجہ شدم حریفاً تو سیمین تنی از طرب
 چرا بہر ہمت کم کر بستہ ز من گر نترسی حذر کن زرب
 فتادم اگر در نفس پا بے بند عجم مرغم سیر گا ہم عرب
 پس از ابر ما بے درخشان تھے شب تار دار دو صبح العقب
 الم شد علم خورمی بر تراشت فرح آمد و رفت ضر و نصب

فغان

شد بد رخا ز پاے و خلیدن با قیست
 گشت گل سوزش دل یک تفیدن با قیست
 قلب من خون شدہ از درت فشار ظالم
 اندامش بکجا زہرہ کفیدن با قیست
 مدتے بمل و حیران دپریشان سر شد
 چقدر پیش بایں حال طمیدن با قیست
 چشم و دل بال کشودہ ز نفس باز شود

گرچه آزاد اسیر است رهیدن باقیست
 ابرو باد و گل و گلشن همه در جوش بهار
 یک فقط غنچه دل آه دیدن باقیست
 صدا جل صید و لم کرد و هنوزش صداست
 دم بدم گرچه شهید است رسیدن باقیست
 دایه دهر کن تلخ تو پستان معاش
 طفل چل سال مرا شیر میکند باقیست
 ساقی و ساغر سائے و مینا موجود
 از کف پیر مغان ذوق چشیدن باقیست
 گوشت از طعنه و تشنیه عدو شد فارغ
 شکوه یار دل آرام شنیدن باقیست
 خالق مالکیت از هر دو جهان داد عطا
 در حضور شه مخلوق خمیدن باقیست
 یکد و گام دگر اے همت مرانه بنه
 منزل لم طے شده انجام رسیدن باقیست

استقلالِ علم

در گلشنی کہ باد خزاں سالها وزید
 روئے بہار شد ز نسیم زمان پدید
 مرغبان بہ نعمہ ہائے خوشی رقص میکنند
 صیاد را بدام او چون باغبان کشید
 سر سبز گشت باغ و بیابان و کوہ سار
 گلہا برنگ و بوئے رزین ہر جہت و مید
 نشوند شاد و بہرہ در اہل چمن چرا ؟
 اثمار را توان چو بد امان خویش چید
 چون سایہ شر از سر اشجار رفع شد
 ہر شاخ گشتہ بار و بار از بار خود خمید
 این خصلت کریم بود کز فساد تنی
 باد صفت اقتدار بخوت نہر کشید
 اصلاح مابد گیران زین وجہ رخ نمود
 افغان شیر ورنہ زرد باہ کے رسید
 قصد مخالفت نہ باید اگر عدو
 خواہیم بر مقابلہ اش دروغا جہید
 آمد بکروند و بکرات شد فرار

ناور و تابِ حملہٗ ما و پسِ خنیزید

از بزمِ بودیش پسِ رزمِ عزمِ ما
داریم بکے اشلہٗ غازی و شہید

اذا اختیارِ ردِّ بد و جلبِ منفعت
گر دید شخصِ مستقل از رنج و غم بعید

ایں عیدِ عز و راحت و آزادیِ متیں
از تور بازوئے کہ بماباز در رسید؟

از قوت و حمیتِ آن شاہِ نامدار
کہ شرق و غربِ صیتِ جوانمردیش شنید

آن بادشاہِ غازی کز فکر و ہمتش
بخشید بہر ملتِ خود شہرتِ مزید

آرام و عیش و حظِ بلا خد خود فروخت
حریت و رفاہِ رعایائے خود خرید

در حاصلِ این بیع و شراے مقدسش
خواہد بقدرِ رفعت و اجلال آرمید

قانونِ عدل و داد بجدت چو وضع کرد
تمفیدِ آن نمود بنگرانیِ شدید

عمران چون شد ز مہر ہما یونیش بلند
بوم خرابی دطن از بام ما پرید

از التفاتِ خاص بعرفان ملتش
بکشاد با بہائے معارف بے مفید
روشن نمود مطلع تاریک ملک ما
از نور علم پردہ اظلام را درید
از سعی او بدار فتون بہ قدم بماند
تسلیم چون بمنزل اعداد یہ رسید
بارون عہد جلوہ بہ تلمیذ ہا نمود
در یک ہزار سال چنین وضع شد کہ دید؟
شد نور دیدگان معارف چو کحل نطق
از سوز و ساز جہل و ادب چون دلش طپید

اوصاف عہد ہائے عتیق و بدیع را
آگندہ در وجود خود از صورت حمید
از علم و فن منتخب و نافع بشر

جاری نمود جمله به پیرایه جدید
 تعلیم تا بطرز موثر شود سریع
 از فکر تسلیم خودش نقشه بکشید
 گویا پئے گرفتن انواع صید علم
 در جدول مطابق فن دامها تنید
 توفیق و نصرت و او بتعلیم و تربیه
 از رتق و فتق منضبط و محکم و سدید
 بهر ترقیات و علامیر سد بگوش
 از لیس لانا انسان الا ما سغی نوید

جدول مالیہ
 ملت بداد و دولت، بستد چنان نفہم
 چون نیست بین میں زان یک حرف ہم نہا
 داند ازین تر ازو، حق و جیبہ ہر دو
 ملت بداد مالی، دولت بداد جانی
 تصویر مالیہ شد، جدول بنقشہ ہائش
 در نفع اقتصادی، بردہ سبق زمانی

از بہر علم و فتہرک مکتب متین را
 شاہ حقوق بخش، ملت شدست بانی
 باغے ست بار آور، مسلوز لونها لان
 زر بر خوری ازینہا ہر جا کہے نشانی

تا در زمان اقامت اہل زمین بود
 تا در مکان سکونت نوع مکیں بود
 از عدل و فضل دولت افغان حق پست
 دار القنون ز قسند و آفت امین بود
 وار القنون
 تعمیر مردم شد نہ بیک روز لاجرم
 معموری علوم بہ مدت رہین بود
 آغاز امر گرہ چہ نباشد بطنطنہ
 انجام کار دبدبہ متقین بود

فانی است ہر بنائے جہاں جز مصالحے
 کہ نافع بریہ بدنیا و دین بود

این مجامع جدید با سبب کتاب
یک مأمین مفید کهنین و مهین بود

توان دماغ حمله عدو پخت بهر فتح
حب وطن چو در دل ماجا گزین بود
چیز را مرتفع فتاده وقوع و مقام ملک
ترفع آن سربلند تر و باطنین بود

چون بلخ باز قبته الاسلام آشکار
باحشمت مزید ازین سرزمین بود
شد سر بلند گنبد افغانیت بپا
سنگین زیبا و تابناکش آهین بود

برتر ز غزنی از جهرت ساعت و صد
بالای هر مناره فلک ساجین بود
بر اسوه هرات و مصلای شاهدش
هر جامع معظم آن دوشین بود

عمران و عمر پادشہ معدلت پناه
 در طول و احتشام رزین در صین بود
 مفکوره منوره و رائے ثاقبش
 در سلک نظم و نسق چو درِ ثمین بود

غریخت و طینی و سطرہ بن جمد مفتخر
 از لبش نہ صرف مشرف ترین بود
 در حلقہ محمد و ابدال و بارک او
 از روی اسم و رسم بدوران نگین بود
 اوصاف شایانہ
 رعیت افغان امین از فشار است
 ز عدلِ شہ ما خزان ہم بہار است
 چہ سوز و چہ عسرو چہ زجر درین عہد
 بساز و بہ یسر و با جسر و و چار است
 چو زائل ز اشجار شد سایہ غیر
 نصارت بہر برگ باغ آشکار است
 حمیت بر آورد نعم البدل را

که اینک حمایت ز پیر و دگوار است
 در اوزانِ امردول ملک افغان
 بهمکین و جبروت کوه و قار است
 بگلزار حریت و رفعتِ حق
 همه قوم ما نخل و سرو شعار است
 بشادابی این چمن شاه شیدا
 شریکِ سرورش نوا هزار است
 بیدانِ ترفیع و ترفیه ملت
 ز شاهانِ سابق مسابقِ سوار است
 شهبان اند تنها بتن با مسلط
 بدل با هم این شاه ذی اقتدار است
 حقوقِ رعایا با احسان ادا کرد
 و گرنه بهر حال با اختیار است
 بر مئی عزم و ثبات و کمالش
 ترقی و اعزاز و عظمت شکار است
 گل و در علم و فن از جودشاهی
 بدامان و جیبِ صغار و کبار است

جوانان مرهونِ عسرفانِ شهر را
 بفکرِ زندگیِ منویشِ افتخار است
 دماغِ دولِ عالمِ عاملِ حُر
 برآه وطن، همچو برق و بخار است
 بخدماتِ شاه و عزیزانِ غازی
 سر و مالِ ملت بر غبتِ تبار است
 بعلم و عملِ بادِ معمورِ عمرت
 که بنی بعلم و عمل اعتبار است

مداوایِ آشکِ جدیدی

بادلِ سرکلی باریدِ ثِرا له جگرِ خونم ز دانه ها چولا له
 جدیدی زاده ام یکدمیتِ ساله پدر دارم نه مادر غیر خاله
 که می باشد بمن منانِ دواله
 مقامش در محلِ پادشاهی من بیچاره محض یک سپاهی
 نشاتم ده سبیلِ یا الهی نیاید بر سرِ من تا تباهی

شدم سوش یک تدبیر ہی

نمودم قابوچی راروے قرآن قرآن وادم بدتش نیرنپہان
شدم باخالہ ام دوچارالاکن بزخم بادوپتہ گشت مالان

چنیں ہم گفت گروم برتو قربان

تجاوز کردش آزارم ازین خت بود تیمار متعدی بسے سخت
ہم ہم مکتبان من بیک لخت گرفتار ہمیں رنج ربدخت

زاندیشہ بری نے فرش وئے تخت

خدانا کردہ بین کل قوم گڈولی رارہ والی کلمی ہم
میان جملہ فرقہ ہا ازین غم بپاخواہ شد آخر مرگ و ماتم

سیاہ پوشش اول و آخر معدم

طیب وڈاکٹر گفتند ہر دو کہ بیشک آتشک است این سقرلو
فرنگ آباد مسلم راہبر کو کند برباد و بادش نیز ہر سو

کنند از آبرو و خون روان جو

تمنایم غزائے کافرانست کہ نازی را بہشت جاودانست
ولیکن این زمن ممکن چنانست کہ جسم داغ داغ وضعف جانست

مریض سفلس از حد ناتوانست

کسے را اوچہ ہانڈی وال خود کرد بزودی بتلاشد در ہمیں درد

بلوگرہم زخویشان از زن و مرد کشند از دستِ خارش آہ لاسرود
تمامی گشتہ اند افکار و روزرود

سپہ سالار سردار بہادر بسرخیلان افغان بے بہادر
سردارِ لطف و مہربانی بکبر شجاعت پیشہ باشد یا تہور
بمنصب کردہ اہل آن مقدر

ز بارغِ مکتبے کان خود نشانید بابِ التفاتش پرورانید
نہالانِ شر آور پسندید با کثر کرجِ صوبہ دار بخشید
بتجہینِ سافہ بعض برسید

برائے ماکند مختص حکمے شقیقے و لئقے و فیہ
علاج ماکند کامل نمینے کہ از دیگر اطبا ہست بیہ
نباشد این چنین لیکن کریے

بہر وازیم پس ما خود بدرمان بدستِ آرمی اگر ڈالون سالیوشان
بخور عذاب تو ہر باید اوان چہریتہ شاہترہ ہم نوش ازجان
شفا گرد و بصیر و ہوش آسان

بکن از میوہ ہلے تازہ پرہیز بنفسِ سرکشِ خود خوبستیز
ز خوانِ ترشی و بادی تو ہم خیز بہر خوراک ہنما فکرت تیز
بخوردان کن ہمیں پند دلا و بزد

بادنجان و مرغ سرخ روم کن چو توانی نمک گم کرد کم کن
به لاندی گاو دماهی بیش خم کن ازین اقسام پیرمیزاتم کن

سرت پیش پلو و مرغ خم کن

بزن هم شور باغ گو سفندی نه بحدیکه درد آرد چو خندی
بقید این و با هستی چو بندی اگر گشتی پس لذات قندی

ز بد خوری تو گور خویش کنی

بسا تو سنگ گوگرد آرد آسا به تیل کنجدش آمیزیک جا
بمالش بعد شستن دانه هارا بصابون روز مژه بس مصفا

نگاه کن کل جان را صاف و مترا

رہایت میکند زین بند بے در ثبات احتیاط تو در آخر
باشنائیکه باشد در تو این ضرر الا نشوی بکس نزدیک و در بر

با و هم میرسانی ورنه این شر

بشخص تن درسته سائله گر خورد دست تو یایک عضو دیگر
شود برگردن تو جسم اکبر که نبود این مرض از قتل کمتر

حذر باید ز گرگ گرگ تن در

نمودی زین مرض صحت چو حاصل شوی با عزت و آرام واصل
بجاری اگر خدمات قابل بیای اجریان فرداے عاجل

بشکل منصب و نعمات کامل

چو خدماتی ز بهر دین و دولت اداسازی با خلاص و بهمت
سپهسالار نادر ذی حمیت کند بر حال تو الطاف و شفقت
رساند مرترا بر اوج رتبت

یک رنگ چنگ و جنگ

ز آید آب از رباط خیلے زندان بنگ خورد
در تنگ و دوزد گسلد خود چو باشد تنگ خورد
از پیری پیکر حذر کاین دیو سیرت یک جهان
با کمر چون مور بسته از دمان تنگ خورد
وعدہ و ساش بگو شمشیر و جد آورد چون
در ننگا هم کاکل و زلفش ستار و چنگ خورد
ساز عهدش چون مبدل شد بسوز افتراق
در سوید ایم ذوائب مار سودا رنگ خورد
مثل ملایح عرب یا از عجم سرشارے
توپ خصمش بین عمان در نظر سارنگ خورد
از مقام پیر اثر دیک چو در داد آگ نهنگ
ساحش را همرو گشتی ازان آهنگ خورد

حق ز جہل اہل نالہش شود مقہور کذب
 مسلم از کافر ہریت زین جہت در جنگ خورد
 برکش آخیز بیض ہندی بر سرخ سرخ رقیب
 خواہد از غفلت و گرنہ در نیامش زنگ خورد
 حارس نادان اسیرے را اگر دشنام داد
 در قفس شیر ثریان از طفل چوب و سنگ خورد
 برگرفتار مصیبت مدعی زد طعنہ
 اسپ تانہ می تازیانہ در مجال تنگ خورد
 شہسوارے را بظلمش چرخ بر گردون فراخت
 تیر و گیر از کمانش شل پیائے تنگ خورد

مجاز

عشق مجاز را بحقیقت بجا کنیم
 شرط بلاغ را بصداقت بجا کنیم
 قلب سلیم آریعبار اعتبار
 قلمی ز قلب بر محک نقد و انکیم

جان سنگ استخوان نبود در خورِ سگان
 باشد گراں ز ریڈیم حفظش ضیاء کنیم
 داریم یک دانه درِ یتیم دل
 انبار نیست تا بکد و مہ سخا کنیم

بیہودہ عاشقیکہ کشر نازِ دلبران
 قانون نازیباں بچونش بیا کنیم
 دیوانہ دار و رپسِ طفلان چو میدود
 یک غول بچگاں پئے ایں غول الٰہ کنیم

باشد خطابِ الفتِ ماگر باہل خویش
 توصیفِ خدوخالِ چساں بر ملا کنیم
 در بیتِ خود بشکوہ ناز و نیاز و راز
 فرزند و دخترِ دگرے را روا کنیم

دیوانِ شعر ماست چہ تیارِ سومات!
 غزنیِ مخوف است ہنوز اتقا کنیم

محمود نامہ خوان و در آن بین بت ایاز
 بتخانہ بشکنیم و گر را بنا کنیم
 ہم کیش آفریم نہ از ہمت حنیف
 اصنام را بجان و یایماں شرے اکینم

نرسد بخرچو زور پسالان او ز نیم
 زان بر رقیب خرگہ او ہو و ہاکنیم
 سیراب کشت ہا شود از جوئے نالہ ہا
 کز ہجر یار کشتنی پر جفاکنیم
 گرد کشادہ عقدہ گاندھی بمشر صبر
 کز دل بجزور سیمت بے وفاکنیم

مرودہ است آیا حسن مساوات و انتقام؛
 پیہم ستم نماید او ما پس وفاکنیم
 آنادزادہ ایم اسارت بر افکینم
 از تار زلف دوں دل عالی رہاکنیم
 نتوان گذشت یہج بت از حسن و آن خود

باید ازین سوال محاش میاکنیم
 حُب جمال کوته بے سیرت صمم
 حُب جمال گوئد دہیم و فناکنیم

حقیقت

از احتیاج بنده حقوقش اداکنیم
 از حق بے نیاز نمازش قضا کنیم
 خیر بنی بشر ز عبادت عبارتست
 بر یاد امر حق ز شرارت اباکنیم
 نفس از نفس زید حذر از وقت وقف دل
 بهتر بذر فضالش هر دم فدا کنیم
 کار مفید و خوب بگردد مفرو زشت
 فرض و اہم بنقل و ہم چوں سواکنیم
 اگر کفر و شرک نیست و گرایں چه مسلک است
 انباز کردگار چو حرص و ہواکنیم

ہر کس برو حمار غرض در کفار خود

ترک رباطِ خیل ز حبسِ خدا کنیم
 نتوان گشت پیچید اسفند یارِ ہم
 تارِ رخِ نحیف چو پنجاب تا کنیم
 رستم کشد پسر چو بود تا شناس ازو
 اعدا کشیم خود چو بہم آشنا کنیم
 چو گان و گو و توسن و میدانِ علحدہ
 جولانی سوار چو جولانِ پا کنیم
 بادیچہ ہائے دلکش اطفال مے شود
 مسجدِ بخت و نیم چو ہر یک جدا کنیم

در ملک و دستِ شانہ و آئینہ تا کجا
 با آبِ تیغ و رنگِ قسم کفِ حنا کنیم

سود از دغائے شیخ و علاجِ طبیبِ چسیت
 با آبِ بوبے خویش علل را دوا کنیم
 از خفت است رفتنِ ما چوں خستے بر آب
 پرواز یا چو پشہ اگر در ہوا کنیم

خس کم جہاں را پاک نمودن قوت تست
یا قلع و قمع پشیرِ میسیر یا کنسیم
مردی بود ز روئے ہنر را ندنِ جہاز
تسخیرِ بڑو بحر و ہوا و فضا کنسیم
مغزِ عظام گشت غذا و غذاے ما
پس رخ سوئے ہما و ہمایوں چرا کنسیم
پردوشِ خویش بارِ ز غیرتِ پریم چون
بہرِ مدد بغیرِ چرا التجا کنسیم

آمد کجا آورد ہم نرساند مانِ بشمر
خود را بزور و باکشِ افغان رسا کنیم
اقبالِ باغِ بزم نہ ادبارِ راغِ رزم
در بینِ نثر و نظم خیالِ بقا کنیم

